

অধ্যায় ১- তিনি সাম্রাজ্যৰ কাল AGE OF THREE EMPIRES

পৃষ্ঠভূমি BACKGROUND

- খ্রীষ্টীয় ৭৫০ চনৰ পৰা ১০০০ চনৰ ভিতৰত উত্তৰ ভাৰত আৰু ডেকানত তিনিখন সাম্রাজ্যৰ সৃষ্টি হয়।
- এইসমূহ আছিল পাল সাম্রাজ্য, যিয়ে নৱম শতিকাৰ মাজভাগলৈকে পূব ভাৰতত আধিপত্য বিস্তাৰ কৰিছিল।
- প্ৰতিহাৰ সাম্রাজ্যই দশম শতিকাৰ মাজভাগলৈকে পশ্চিম ভাৰত আৰু ওপৰৰ গংগা উপত্যকাত আধিপত্য বিস্তাৰ কৰিছিল।
- ৰাষ্ট্ৰকূট সাম্রাজ্যই ডেকানত আধিপত্য বিস্তাৰ কৰিছিল আৰু বিভিন্ন সময়ত উত্তৰ আৰু দক্ষিণ ভাৰতৰ ভূখণ্ডও নিয়ন্ত্ৰণ কৰিছিল।

পাল সকল PALAS

- পাল সাম্রাজ্য গোপালে প্ৰতিষ্ঠা কৰিছিল, সম্ভৱতঃ খ্রীষ্টীয় ৭৫০ চনত।
- গোপালৰ পিছত ৭৭০ খ্রীষ্টাব্দত তেওঁৰ পুত্ৰ ধৰ্মপালে ৰাজত্ব কৰে আৰু তেওঁ ৮১০ খ্রীষ্টাব্দলৈকে ৰাজত্ব কৰে।
- তেওঁৰ ৰাজত্বকালত কনৌজ আৰু উত্তৰ ভাৰতৰ নিয়ন্ত্ৰণৰ বাবে পাল, প্ৰতিহাৰ আৰু ৰাষ্ট্ৰকূটৰ মাজত ত্ৰিপাক্ষিক সংগ্ৰাম চলিছিল।
- খ্রীষ্টীয় ৮১০ চনত সিংহাসনৰ উত্তৰাধিকাৰী হৈ ৪০ বছৰ শাসন কৰা ধৰ্মপালৰ পুত্ৰ দেৱপালে প্ৰাগজ্যোতিষপুৰ (অসম) আৰু উৰিষ্যাৰ কিছু অংশৰ ওপৰত নিজৰ নিয়ন্ত্ৰণ বৃদ্ধি কৰে। সম্ভৱতঃ আধুনিক নেপালৰ এটা অংশও পালৰ আধিপত্যৰ অধীনলৈ অনা হৈছিল।

পাল সকলৰ তাৎপৰ্য্য SIGNIFICANCE OF PALAS

- পাল শাসকসকল বৌদ্ধ শিক্ষা আৰু ধৰ্মৰ মহান পৃষ্ঠপোষক আছিল।

- বিশ্বৰ সমগ্ৰ পূৱতে বিখ্যাত হৈ থকা নালন্দা বিশ্ববিদ্যালয়খন ধৰ্মপালে পুনৰুজ্জীৱিত কৰিছিল।
- তেওঁ বিক্ৰমশিলা বিশ্ববিদ্যালয়ো প্ৰতিষ্ঠা কৰিছিল যি খ্যাতিৰ ক্ষেত্ৰত নালন্দাৰ পিছতে দ্বিতীয় স্থান লাভ কৰিছিল।

প্ৰতিহাৰ PRATIHARAS

- প্ৰতিহাৰসকলে (খ্ৰীষ্টপূৰ্ব অষ্টম শতিকা-খ্ৰীষ্টপূৰ্ব একাদশ শতিকা) পশ্চিম আৰু উত্তৰ ভাৰতৰ ওপৰত নিজৰ আধিপত্য বিস্তাৰ কৰিছিল।
- গুৰুজৰা-প্ৰতিহাৰ বুলিও কোৱা হয়।
- প্ৰতিহাৰসকলে মধ্য আৰু পূব ৰাজস্থানত ৰাজধানী প্ৰতিষ্ঠা কৰিছিল।
- প্ৰথম নাগাভট্টৰ অধীনত যিসকল প্ৰতিহাৰৰ ৰাজধানী ভিনমাল (ৰাজস্থান)ত আছিল, তেওঁলোকে প্ৰাধান্য লাভ কৰিছিল।

গুৰুত্বপূৰ্ণ শাসক আৰু অনুষ্ঠান IMPORTANT RULERS AND EVENTS

ভোজা BHOJA

- প্ৰতিহাৰ সাম্ৰাজ্যৰ প্ৰকৃত প্ৰতিষ্ঠাপক আৰু বংশৰ সৰ্বশ্ৰেষ্ঠ শাসক আছিল ভোজ।
- ভোজ বিষ্ণুৰ ভক্ত আছিল আৰু তেওঁ 'আদিবাৰাহ' উপাধি গ্ৰহণ কৰিছিল।

মহেন্দ্ৰপাল ১ MAHENDRAPALA 1

- ভোজৰ পিছত তেওঁৰ পুত্ৰ মহেন্দ্ৰপাল প্ৰথম ৰজা হয়।

ৰাষ্ট্ৰকূট RASTRAKUTAS (৭৫৫-৯৭৫ খ্ৰীষ্টাব্দ)

- খ্ৰীষ্টীয় অষ্টম শতিকাৰ পৰা দশম শতিকালৈকে দক্ষিণ ভাৰতৰ কিছু অংশ ৰাষ্ট্ৰকূট বংশই শাসন কৰিছিল।

- শিখৰত উপনীত হোৱাৰ সময়ত তেওঁলোকৰ ৰাজ্যত বৰ্তমানৰ ভাৰতীয় ৰাজ্য তামিলনাডু, অন্ধ্ৰপ্ৰদেশ, তেলেংগানা, মহাৰাষ্ট্ৰ আৰু গুজৰাটৰ কিছু অংশৰ লগতে কৰ্ণাটক ৰাজ্যখনকো সম্পূৰ্ণৰূপে অন্তৰ্ভুক্ত কৰিছিল।
- ৰাষ্ট্ৰকূটসকল কানাড় মূলৰ আৰু কানাড়া ভাষা তেওঁলোকৰ মাতৃভাষা আছিল।

দান্তিডুৰ্গা DANTIDURGA

- তেওঁ ৭৫৩ খ্ৰীষ্টাব্দত কৃতিবৰ্মন দ্বিতীয়ক পৰাস্ত কৰি ৰাষ্ট্ৰকূট সাম্ৰাজ্য প্ৰতিষ্ঠা কৰে। (বদামী চালুক্যৰ ৰজা)।

কৃষ্ণ ১ KRISHNA 1

- তেওঁ ইলোৰাত (৭৫৬ চনৰ পৰা ৭৭৩ খ্ৰীষ্টাব্দৰ ভিতৰত) শিলত কাটি একক কৈলাশ মন্দিৰ নিৰ্মাণ কৰিছিল।

আমোঘবৰ্ষ ১ AMOGHAVARSA 1 (৮১৫-৮৮০ খ্ৰীষ্টাব্দ)

- তেওঁ মান্যাখোটা (বৰ্তমান কৰ্ণাটকৰ মালখেদ)ক সেই সাম্ৰাজ্যৰ কেন্দ্ৰ কৰি তুলিলে যাৰ দ্বাৰা তেওঁলোকে আজি মান্যাখোটাৰ ৰাষ্ট্ৰকূট বুলি জনা যায়।
- তেওঁ নিজেই কানাড়া আৰু সংস্কৃত দুয়োটা ভাষাতে খ্যাতিমূলক কৰ্মক সমৰ্থন কৰিছিল আৰু লিখিছিল।
- তেওঁ কানাড়া ভাষাৰ বিখ্যাত গ্ৰন্থ কবিৰাজমাৰ্গ ৰচনা কৰিছিল।
- তেওঁ জৈন ধৰ্মৰ অনুগামী আছিল। জিনাসেনা আছিল তেওঁৰ মুখ্য গুৰু।

কৃষ্ণ ৩ KRISHNA 3

- তেওঁ চোলসকলৰ বিৰুদ্ধে যাত্ৰা কৰি টাঙ্কোলামৰ যুদ্ধত তেওঁলোকক পৰাস্ত কৰে।
- ৯৪৯ খ্ৰীষ্টাব্দত চোল বংশৰ ৰাজকুমাৰ ৰাজদিত্য আৰু ৰাষ্ট্ৰকূট ৰাজ্যৰ ৰজা কান্ধবদেৱ (কৃষ্ণ তৃতীয় ৰাজ)ৰ মাজত টাঙ্কোলামৰ যুদ্ধ হৈছিল।
- বৰ্তমানৰ তামিলনাডুৰ ভেল্লোৰ জিলাৰ টাঙ্কোলামত এই যুদ্ধ সংঘটিত হৈছিল।

- এই যুদ্ধৰ ফলত চোলসকলৰ পৰাজয় আৰু যুদ্ধক্ষেত্ৰত ৰাজদিত্যৰ মৃত্যু হয়।
- ৰাষ্ট্ৰকূটসকলৰ ঠাইত কল্যাণী/ পশ্চিম চালুক্যৰ চালুক্যসকলে স্থান লাভ কৰে।

সাংস্কৃতিক অৱদান CULTURAL CONTRIBUTION

- ৰাষ্ট্ৰকূটসকলে সংস্কৃত সাহিত্যৰ ব্যাপক পৃষ্ঠপোষকতা কৰিছিল।
- ত্ৰিবিধক্ৰমে তৃতীয় কৃষ্ণৰ ৰাজত্বকালত নলচম্পু আৰু হলায়ুধে কবিৰাহস্যৰ ৰচনা কৰিছিল।
- জিনাসেনে পৰ্বভূদয় ৰচনা কৰিছিল, য'ত পদ্যত পৰ্বৰ জীৱনী ৰচনা কৰা হৈছিল।
- গুণভদ্ৰই আদিপুৰাণ, বিভিন্ন জৈন সাধুৰ জীৱন কাহিনী ৰচনা কৰিছিল।
- সাকাতায়ণে আমোগাবৃত্তী নামৰ ব্যাকৰণ গ্ৰন্থখন ৰচনা কৰিছিল।
- এই যুগৰ মহান গণিতজ্ঞ বিৰাচাৰ্যই গণিতাসৰামৰ ৰচনা কৰিছিল।
- কানাড়া কবিসকলৰ ভিতৰত পাম্পা আছিল সৰ্বশ্ৰেষ্ঠ। তেওঁৰ বিখ্যাত গ্ৰন্থ আছিল বিক্ৰমসেনবিজয়।
- পোন্না আছিল আন এজন বিখ্যাত কানাড়া কবি আৰু তেওঁ শান্তিপুৰাণ ৰচনা কৰিছিল।

শিল্প আৰু স্থাপত্য ART AND ARCHITECTURE

- ৰাষ্ট্ৰকূটসকলৰ শিল্প আৰু স্থাপত্য এলোৰা আৰু এলিফেণ্টাত পোৱা গৈছিল।
- এলোৰাত আটাইতকৈ উল্লেখযোগ্য মন্দিৰটো হৈছে কৈলাশ মন্দিৰ।
- কৃষ্ণ প্ৰথমৰ ৰাজত্বকালত ইয়াৰ খনন কৰা হৈছিল।
- ইয়াক ২০০ ফুট দীঘল, আৰু ১০০ ফুট বহল আৰু উচ্চতাৰ এটা বিশাল শিলৰ টুকুৰাৰ পৰা খোদিত কৰা হৈছে।

- বোম্বাইৰ ওচৰত এলিফেণ্টা গুহা অৱস্থিত।
- এই গুহাবোৰ খ্ৰীষ্টীয় ৫ম আৰু ষষ্ঠ শতিকাৰ মাজৰ কোনোবা এটা সময়ত নিৰ্মাণ কৰা হৈছিল বুলি অনুমান কৰা হৈছে।
- ইয়াত হিন্দু ধৰ্মৰ লগতে বৌদ্ধ ধৰ্মৰ বাবেও উৎসৰ্গিত গুহা আছে।

অধ্যায় ২- চোলসকলৰ সাম্ৰাজ্য IMPERIAL CHOLAS

পৃষ্ঠভূমি BACKGROUND

- নৱম শতিকাত চোলসকলৰ ৰাজত্ব আৰম্ভ হৈছিল যেতিয়া তেওঁলোকে পল্লৱসকলক পৰাস্ত কৰি ক্ষমতালৈ আহিছিল।
- এই শাসন ত্ৰয়োদশ শতিকালৈকে পাঁচটা দীঘলীয়া শতিকা ধৰি আছিল।
- তেওঁলোকৰ ৰাজধানী আছিল তাঞ্জোৰ।
- শ্ৰীলংকা আৰু মালয় উপদ্বীপতো তেওঁলোকে নিজৰ ক্ষমতা বৃদ্ধি কৰিছিল।
- সেয়েহে ইহঁতক ইম্পেৰিয়েল চোল বুলি কোৱা হয়।

চোল ৰাজ্যৰ বিশিষ্ট শাসক PROMINENT RULERS OF CHOLA KINGDOM

বিজয়ালয়া VIJAYALAYA

- চোল সাম্ৰাজ্য বিজয়ালয়ৰ দ্বাৰা প্ৰতিষ্ঠা কৰা হৈছিল।
- তঞ্জোৰক চোল সাম্ৰাজ্যৰ প্ৰথম ৰাজধানী হিচাপে গঢ়ি তোলা হৈছিল।

আদিত্য ১ ADITYA 1

- বিজয়ালয়ৰ উত্তৰাধিকাৰী আদিত্য প্ৰথম সাম্ৰাজ্যৰ শাসক হ'ল।
- আদিত্যই অপৰাজিতাক পৰাস্ত কৰি পল্লৱ ৰাজ্যৰ অন্ত পেলায় আৰু টণ্ডাইমণ্ডলামক নিজৰ লগত ৰাজ্যৰ অন্তৰ্ভুক্ত কৰে।

পৰন্তকা ১ PRANTAKA 1

- তঞ্চক্কোলামৰ বিখ্যাত যুদ্ধত (খ্ৰীষ্টপূৰ্ব ৯৪৯) তেওঁ ৰাষ্ট্ৰকুটৰ হাতত পৰাজয়ৰ সন্মুখীন হয়।
- চিদাম্বৰমৰ বিখ্যাত নটৰাজ মন্দিৰৰ বিমানক সোণৰ চালিৰ যোগান ধৰে।

- চোলসকলৰ অধীনৰ গাঁও প্রশাসনৰ বিশদ বিৱৰণ দিয়া বিখ্যাত উত্তীৰামেশ্বৰ শিলালিপি দুটা তেওঁৰ ৰাজত্বকালৰ।

ৰাজাৰাজা ১ RAJARAJA (৯৪৭ খ্রীষ্টাব্দ-১০১৪ খ্রীষ্টাব্দ)

- চোল শক্তিয়ে গৌৰৱৰ সৰ্বোচ্চ বিন্দুত উপনীত হ'ল।
- তেওঁ আছিল শৈৱ ধৰ্মৰ এক নিষ্ঠাবান অনুগামী।
- তেওঁ ১০১০ খ্রীষ্টাব্দত তাঞ্জোৰত বিখ্যাত ৰাজৰাজেশ্বৰ মন্দিৰ বা বৃহদীশ্বৰ মন্দিৰ নিৰ্মাণ সম্পূৰ্ণ কৰে।

ৰাজেন্দ্ৰ ১ RAJENDRA 1 (১০১২-১০৪৪ খ্রীষ্টাব্দ)

- সমগ্ৰ শ্রীলংকাক চোল সাম্ৰাজ্যৰ অংশ হিচাপে গঢ়ি তোলা হৈছিল।
- তেওঁৰ উত্তৰ ভাৰতীয় অভিযান বিখ্যাত আছিল। কলিঙৰ মাজেৰে আগবাঢ়ি গৈ প্ৰথম ৰাজেন্দ্ৰই বংগ আক্ৰমণ কৰি ১০২২ খ্রীষ্টাব্দত পাল শাসক মহিপালক পৰাস্ত কৰে।
- বংগৰ মহিপাল ১ক পৰাস্ত কৰাৰ দৰে এই বিজয়ৰ স্মৃতিত ৰাজেন্দ্ৰ ১ গংগাইকোণ্ড চোলপুৰম চহৰ প্ৰতিষ্ঠা কৰিছিল আৰু বিখ্যাত ৰাজেশ্বৰম মন্দিৰ নিৰ্মাণ কৰিছিল।
- কদাৰাম/শ্রী বিজয়ালৈ নৌসেনাৰ অভিযান সম্পূৰ্ণ সফল হৈছিল। তেওঁ 'কদাৰাম কন্দন' উপাধি গ্ৰহণ কৰিছিল।
- 'কদাৰাম কন্দন' শব্দৰ অৰ্থ হ'ল 'কদাৰাম (মালয়েছিয়াৰ আধুনিক কেদাহ) বিজয়ী।

পিছৰ শাসক আৰু চোল সাম্ৰাজ্যৰ অৱনতি LATER RULERS AND DECLINE OF CHOLA EMPIRE

- শেষ শাসক আছিল ৰাজেন্দ্ৰ ৩ আৰু তেওঁ দ্বিতীয় জাতবৰ্মণ সুন্দৰপাণ্ড্যৰ হাতত পৰাস্ত হয়।
- চোল সাম্ৰাজ্য পাণ্ড্য সাম্ৰাজ্যত অন্তৰ্ভুক্ত হৈ পৰিল।

প্ৰশাসন-কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰ ADMINISTRATION- CENTRAL GOVERNMENT

- সম্মাট বা ৰজা প্ৰশাসনৰ শীৰ্ষত আছিল।
- ৰজাক পৰামৰ্শ দিবলৈ মন্ত্ৰী পৰিষদ আছিল।
- বিভিন্ন বিষয়াক লৈ বিশদ প্ৰশাসনিক যন্ত্ৰটো আছিল যাক পেকুণ্ডনাম (উচ্চ বিষয়া) আৰু ছিৰুদানম (নিম্ন বিষয়া) বুলি কোৱা হৈছিল।

ৰাজহ REVENUE

- ভূমি ৰাজহ বিভাগটো সুসংগঠিত আছিল। ইয়াক পুৰাভূৰিথিনাইকলাম বুলি কোৱা হৈছিল। সকলো মাটিৰ সযতনে জৰীপ কৰি ৰাজহৰ মূল্যায়নৰ বাবে শ্ৰেণীভুক্ত কৰা হৈছিল।
- গাঁৱৰ আৱাসিক অংশটোক উৰ নাট্ৰম বুলি কোৱা হৈছিল।
- এইবোৰ আৰু অন্যান্য মাটি যেনে মন্দিৰৰ অন্তৰ্গত মাটিবোৰ কৰ বেহাই দিয়া হৈছিল।
- ভূমি ৰাজহৰ উপৰিও এঠাইৰ পৰা আন ঠাইলৈ নিয়াৰ সামগ্ৰীৰ ওপৰত টোল আৰু শুল্ক, বিভিন্ন ধৰণৰ পেছাদাৰী কৰ, বিবাহৰ দৰে আনুষ্ঠানিক অনুষ্ঠানত আৰোপ কৰা বাবদ ধন আৰু ন্যায়িক জৰিমনা আদি আছিল।

সামৰিক প্ৰশাসন MILITARY ADMINISTRATION

- ৰাজ সৈন্যক কৈকোলাপেকম্পদৈ বুলি কোৱা হৈছিল।
- ইয়াৰ ভিতৰত ভেলাইক্কাৰাৰ নামেৰে জনাজাত ৰজাক ৰক্ষা কৰিবলৈ ব্যক্তিগত সৈন্য আছিল।
- সেনাবাহিনীৰ প্ৰশিক্ষণৰ প্ৰতি গুৰুত্ব দিয়া হৈছিল আৰু কদাগাম নামৰ সামৰিক চাউনীৰ অস্তিত্ব আছিল।
- চোলসকলে তেওঁলোকৰ নৌসেনাৰ প্ৰতি বিশেষ গুৰুত্ব দিছিল।
- মালাবাৰ আৰু ক'ৰ'মণ্ডল উপকূল নিয়ন্ত্ৰণ কৰিছিল।
- দৰাচলতে বংগোপসাগৰ কিছুদিন চোল হ্ৰদ হৈ পৰিল।

প্ৰাদেশিক প্ৰশাসন PROVINCIAL ADMINISTRATION

- চোল সাম্ৰাজ্যক মণ্ডলাম আৰু প্ৰতিটো মণ্ডলমক ৱালানাডু আৰু নাডুত বিভক্ত কৰা হৈছিল।
- প্ৰতিখন নাডুতে কেইবাখনো স্বায়ত্তশাসিত গাঁও আছিল।
- ৰাজকুমাৰ বা বিষয়াসকলে মণ্ডলামৰ দায়িত্বত আছিল।
- পেৰিয়ানত্তৰৰ অধীনত ৱালানাডু আৰু নাট্টৰৰ অধীনত নাডু।
- নগৰত্তৰ নামৰ এখন পৰিষদৰ প্ৰশাসনৰ অধীনত থকা এই চহৰখন নাগৰম নামেৰে পৰিচিত আছিল।

গাঁৱৰ সমাবেশ VILLAGE ASSEMBLIES

- সভা আৰু তেওঁলোকৰ সমিতিৰ সৈতে গাঁৱৰ স্বায়ত্তশাসন ব্যৱস্থাই যুগ যুগ ধৰি বিকশিত হৈছিল আৰু চোল শাসনৰ সময়ত ইয়াৰ শিখৰত উপনীত হৈছিল।
- উত্তীৰামেৰুৰত মই পোৱা পৰন্তকা যুগৰ দুটা শিলালিপিত গাঁও পৰিষদৰ গঠন আৰু কাম-কাজৰ সবিশেষ তথ্য পোৱা গৈছে।
- সেই গাঁওখন ত্ৰিশটা ৱাৰ্ডত ভাগ কৰা হৈছিল আৰু প্ৰত্যেকেই নিজৰ সদস্যক গাঁও পৰিষদলৈ মনোনীত কৰিব লাগিছিল। শিলালিপিত ৱাৰ্ডৰ সদস্য হোৱাৰ অৰ্হতা আৰু অযোগ্যতাৰ কথাও উল্লেখ আছে।
- গাঁও সমিতিৰ সদস্যসকলক ৱৰিয়াপ্ৰমঞ্চল বুলি কোৱা হৈছিল।
- উৰ, আৰু সভা বা মহাসভা বুলি দুখন গাঁৱৰ সভা আছিল।
- উৰ আছিল গাঁৱৰ সাধাৰণ সভা।
- মহাসভা আছিল ব্ৰাহ্মণ গাঁৱত প্ৰাপ্তবয়স্ক পুৰুষৰ সমাৱেশ যাক অগ্ৰহৰম বুলি কোৱা হৈছিল।

- অগ্রহৰম আছিল ব্ৰাহ্মণ বসতি থকা গাঁও য'ত বেছিভাগ মাটি ভাড়া মুক্ত আছিল।
- মহাসভাই নতুন মাটি বিতৰণ কৰিব পাৰিছিল, আৰু সেইবোৰৰ ওপৰত মালিকী স্বত্বৰ অধিকাৰ প্ৰয়োগ কৰিব পাৰিছিল।
- ইয়াৰ উপৰিও গাঁৱৰ বাবে খাণ উলিয়াব পাৰিছিল আৰু কৰ আৰোপ কৰিব পাৰিছিল।
- এই চোল গাঁওবোৰে উপভোগ কৰা আত্মশাসন আছিল এক অতি সুক্ষম ব্যৱস্থা

সামাজিক-অৰ্থনৈতিক জীৱন SOCIO- ECONOMIC LIFE

- চোল যুগত জাতি ব্যৱস্থা বহুলভাৱে প্ৰচলিত আছিল।
- চোল শাসনৰ পিছৰ কালৰ শিলালিপিসমূহত জাতিসমূহৰ মাজত প্ৰায় দুটা প্ৰধান বিভাজনৰ উল্লেখ আছে - ভেলাংগাই (মূলতঃ কৃষি গোট) আৰু ইডাংগাই (মূলতঃ শিল্পী আৰু ব্যৱসায়িক গোট) জাতি।
- মহিলাৰ মৰ্যাদা উন্নত নহ'ল।
- মন্দিৰৰ লগত সংলগ্ন দেৱদাসী ব্যৱস্থা বা নৃত্যকী ছোৱালীৰ উন্মেষ ঘটিছিল এই সময়ছোৱাত।

ধৰ্ম RELIGION

- চোল যুগত শৈৱ আৰু বৈষ্ণৱ দুয়োটা ধৰ্মৰ প্ৰসাৰ অব্যাহত আছিল।
- চোল ৰজা-ৰাণীৰ পৃষ্ঠপোষকতাত কেইবাটাও মন্দিৰ নিৰ্মাণ কৰা হৈছিল।
- এই সময়ছোৱাত মন্দিৰসমূহ অৰ্থনৈতিক কাৰ্যকলাপৰ কেন্দ্ৰ হৈয়েই থাকিল।
- এই সময়ছোৱাত মঠৰ প্ৰচুৰ প্ৰভাৱ আছিল।

অৰ্থনীতি ECONOMY

- কৃষি আৰু উদ্যোগ দুয়োটাই অগ্ৰগতি লাভ কৰিছিল।
- ব্ৰাহ্মণ আৰু মন্দিৰলৈ অনুদান বৃদ্ধি পালে, যি দুয়োটাই খেতিৰ সম্প্ৰসাৰণত সহায় কৰিলে

- বনভূমি পুনৰুদ্ধাৰ আৰু জলসিঞ্চনৰ টেংক নিৰ্মাণ আৰু ৰক্ষণাবেক্ষণৰ ফলত কৃষি সমৃদ্ধিৰ সৃষ্টি হয়।
- বয়ন উদ্যোগ, বিশেষকৈ কাঞ্চিত ৰেচম-বয়নে সমৃদ্ধি লাভ কৰিছিল।
- ট্ৰাংক ৰোড বা পেৰুভাজি (তামিলনাডুৰ বহু ঠাই সংযোগ কৰা প্ৰাচীন বাণিজ্যিক পথ) আৰু ব্যৱসায়ী গিন্দৰ সৈতে বাণিজ্য দ্ৰুত আছিল।
- বিভিন্ন মূল্যত সোণ, ৰূপ আৰু তামৰ মুদ্ৰা প্ৰচুৰ পৰিমাণে জাৰি কৰা হৈছিল।

শিক্ষা আৰু সাহিত্য EDUCATION AND LITERATURE

- থিৰুথক্কদেৱে শিৱকাসিন্তমণিৰ ৰচনা কৰিছিল।
- দশম শতিকাৰ কুণ্ডালকেছি (তামিল বৌদ্ধ) মহাকাব্য) নাথকুথানাৰৰ দ্বাৰা ৰচিত।
- কন্ধনৰ দ্বাৰা ৰচিত ৰামায়ণ আৰু পেৰিয়াপুৰাম বা তিৰুট্টোণ্ডাৰপুৰানাম চেক্কিলাৰ এই যুগৰ দুখন উল্লেখযোগ্য সাহিত্য।
- কন্ধনৰ ৰামায়ণক তামিল সাহিত্যত ক্লাছিক বুলি গণ্য কৰা হয়।
- জয়ংকোন্দৰৰ কলিংগাট্টুপৰাণীত প্ৰথম কুলোটুংগাই কৰা কলংগা যুদ্ধৰ বৰ্ণনা কৰা হৈছে।
- অট্টাকুথাৰে ৰচনা কৰা মূৰকলাত তিনিজন চোল ৰজাৰ জীৱন চিত্ৰিত কৰা হৈছে।
- তামিল ব্যাকৰণৰ ওপৰত ৰচনা যেনে কল্লদাম্বি কল্লাদানাৰ, অমিৰ্থসাগৰৰ য়াপেকংগালম, এজন জৈন, পৰনক্ষীৰ নানুল আৰু বুদ্ধমিত্ৰৰ বিৰাসোলিয়াম আদি চোল যুগৰ উৎপাদন।
- পাম্পা, পন্ন আৰু ৰাম্মাক কানাড়া কবিতাৰ তিনিটা ৰত্ন হিচাপে গণ্য কৰা হয়

শিল্প আৰু স্থাপত্য ART AND ARCHITECTURE

- দ্ৰাবিড় শিল্প আৰু স্থাপত্য শৈলী চোলৰ অধীনত নিজৰ নিখুঁততা লাভ কৰিছিল।

- চোল মন্দিৰৰ প্ৰধান বৈশিষ্ট্য হৈছে বিমান।
- প্ৰথম ৰাজাৰাজে নিৰ্মাণ কৰা তাঞ্জোৰৰ ডাঙৰ মন্দিৰটো দক্ষিণ ভাৰতীয় শিল্প আৰু স্থাপত্যৰ এক উল্লেখযোগ্য নিদৰ্শন।
- মন্দিৰ স্থাপত্যত চোলসকলৰ আন এক উল্লেখযোগ্য অৱদান হৈছে প্ৰথম ৰাজেন্দ্ৰই নিৰ্মাণ কৰা গংগাইকোণ্ডচোলপুৰমত থকা শিৱ মন্দিৰ।
- তাঞ্জোৰ জিলাৰ দৰাসুৰমত থকা আইৱাৰথেশ্বৰ মন্দিৰ আৰু ত্ৰিভূৱনমৰ কম্পাহৰেশ্বৰ মন্দিৰ পৰৱৰ্তী চোল মন্দিৰৰ উদাহৰণ।
- চোল ভাস্কৰ্য্যৰ এটা গুৰুত্বপূৰ্ণ নুমুনা আছিল তাণ্ডৱ নৃত্যৰ ভংগীমাত নটৰাজৰ ভাস্কৰ্য্য।

ব্ৰঞ্জৰ নটৰাজৰ মূৰ্তি-বৈশিষ্ট্য **BRONZE STATUE OF NATARAJA- FEATURES**

- ওপৰৰ সোঁহাতখনে ডম্বকটো ধৰি ৰাখিছে, যিয়ে সৃষ্টিৰ শব্দক বুজায়।
- ডামৰুৰ মহান শব্দৰ পৰাই সকলো সৃষ্টিৰ উৎপত্তি হয়।
- ওপৰৰ বাওঁহাতখনে চিৰন্তন অগ্নি ধৰি ৰাখিছে, যিয়ে ধ্বংসৰ প্ৰতিনিধিত্ব কৰে।
- ধ্বংস হৈছে সৃষ্টিৰ পূৰ্বসূৰী আৰু অনিবাৰ্য প্ৰতিৰূপ।
- তলৰ সোঁহাতখন ওপৰলৈ তুলি লোৱা ৰূপত অভয়া মুদ্ৰাৰ ইংগিতত ভক্তক আশীৰ্বাদ আৰু ভয় নকৰিবলৈ আশ্বস্ত কৰিছে।
- তলৰ বাওঁহাতখনে ওপৰলৈ উঠা ভৰিখনৰ ফালে আঙুলিয়াই দিয়ে আৰু পৰিত্ৰাণৰ পথ সূচায়।
- সৰু বামনৰ আকৃতিত শিৱ নাচি আছে। বামনটোৱে অজ্ঞানতা আৰু ব্যক্তিৰ অহংকাৰক সূচায়।
- শিৱৰ ৰক্ষ আৰু প্ৰবাহিত জতাই গংগা নদীৰ প্ৰবাহক প্ৰতিনিধিত্ব কৰে।

- অলংকাৰত শিৱৰ এখন কাণত পুৰুষৰ কাণফুলি থাকে আনহাতে আনখনত মহিলাৰ কাণফুলি আছে।
- ইয়াৰ দ্বাৰা পুৰুষ আৰু মহিলাৰ সংমিশ্ৰণক প্ৰতিনিধিত্ব কৰা হয়
- ইয়াক প্ৰায়ে অৰ্ধনেশ্বৰ বুলি কোৱা হয়
- শিৱৰ বাহুত এডাল সাপ পাক খায় আছে। সাপটোৱে কুণ্ডলিনি শক্তিৰ প্ৰতীক, যি উত্তেজিত অৱস্থাত মানুহৰ মেৰুদণ্ডত বাস কৰে। উত্তেজিত হ'লে প্ৰকৃত চেতনা লাভ কৰিব পাৰি।
- নটৰাজক আগুৰি আছে জিলিকি থকা পোহৰৰ নিষ্পছ, যিয়ে সময়ৰ বিশাল অন্তহীন চক্ৰৰ প্ৰতীক।

অধ্যায় ৩- সংঘাতৰ কাল THE AGE OF CONFLICT (প্ৰায় ১০০০-১২০০)

ৰাজপুত ৰাজ্য RAJPUT KINGDOMS

- প্ৰতিহাৰা সাম্ৰাজ্য ভাঙি যোৱাৰ লগে লগে উত্তৰ ভাৰতত কেইবাখনো ৰাজপুত ৰাজ্য অস্তিত্বলৈ আহিল।
- ইয়াৰে আটাইতকৈ গুৰুত্বপূৰ্ণ আছিল কনৌজৰ গহদৱালা, মালৱাৰ পৰমৰা, আৰু আজমেৰৰ চৌহানসকল।
- মুছলমান আগ্ৰাসনৰ সময়ছোৱাত ৰাজপুতসকল হিন্দু ধৰ্ম আৰু সংস্কৃতিৰ প্ৰধান ৰক্ষক আছিল।
- ৰাজপুতৰ উৎপত্তি এক বিতৰ্কৰ বিষয়। অগ্নিকুলা তত্ত্ব, জনজাতীয় উৎপত্তি তত্ত্ব, বিদেশী উৎপত্তি তত্ত্ব, ক্ষত্ৰীয় উৎপত্তি তত্ত্ব, মিশ্ৰিত উৎপত্তি তত্ত্ব আদি, তেওঁলোকৰ উৎপত্তিৰ সমৰ্থনত বহুতো তত্ত্ব আছে।
- মধ্যযুগীয় কিংবদন্তি অনুসৰি চৌহান (চাহামান), পৰিহাৰ (প্ৰতিহাৰ), পৰমাৰ (পৰমৰা) আৰু সোলাংকি (চালুক্য) চাৰিটা অগ্নিবংশী বংশ আছিল।

ৰাজপুত বংশৰ তালিকা LIST OF RAJPUT DYNASTIES

- ১/ কানৌজৰ প্ৰতিহাৰ
- ২/ চৌহান (সম্ভাৰ, নাদোল, ৰস্থাম্বাৰ আৰু জালোৰৰ)
- ৩/ দিল্লীৰ টমাৰাছ
- ৪/ গুজৰাটৰ চালুক্য (সোলাংকি) আৰু বাঘেলা
- ৫/ মালৱা আৰু চন্দ্ৰৱতীৰ পৰমৰা
- ৬/ বাৰাণসী আৰু কনৌজৰ গহদৱালা

৭) জেজাকভূক্তিৰ চান্দেলা (বৰ্তমান বুণ্ডেলখণ্ড)

৮) মেডাপাটাৰ গুহিলা (বৰ্তমান মেৱাৰ)

মুহাম্মাদ বিন কাছিম MUHAMMED BIN QASIM

- ৭১২ খ্রীষ্টাব্দত মহম্মদ বিন কাছিমে সিন্ধ আক্ৰমণ কৰি সিন্ধৰ শাসক (দাহিৰ)ক পৰাস্ত কৰে।

গাজনিৰ মাহমুদ আৰু তেওঁৰ আক্ৰমণ MAHMUD OF GHAZNI AND HIS INVASION

- গাজনীৰ মাহমুদ বা মাহমুদ গাজনৰী গাজনা ৰাজ্যৰ চুলতান আছিল (৯৯৮- ১০৩০)
- মাহমুদে ভাৰতত সোতৰটা অভিযান চলাইছিল বুলি কোৱা হয়।
- ৰাহিন্দ যুদ্ধৰ জৰিয়তে মাহমুদ গাজনীয়ে হিন্দু শ্বাহী ৰাজ্যৰ শাসকক পৰাস্ত কৰে আৰু পঞ্জাবৰ বেছিভাগ অঞ্চলতে নিজৰ শাসন সম্প্ৰসাৰণ কৰে।
- ১০০৮-০৯ খ্রীষ্টাব্দৰ ৰাইহিন্দৰ যুদ্ধত গাজনীৰ মাহমুদ আৰু হিন্দু শ্বাহী শাসক আনন্দপালাৰ মাজত হৈছিল।
- ১০২৪ চনত মাহমুদে মুলতানৰ পৰা ৰাজপুতনা পাৰ হৈ পদযাত্ৰা কৰি প্ৰথম সোলাংকি ৰজা ভীমদেৱক পৰাস্ত কৰি আনহিলৱাদ লুণ্ঠন কৰি বিখ্যাত সোমনাথৰ মন্দিৰ লুটপাত কৰে।
- গাজনীৰ চুলতান মাহমুদৰ কেইবাটাও অভিযানত তেওঁৰ লগত যোৱা ইতিহাসবিদ আছিল আল-বেৰুনী

মুহাম্মেদ ঘোৰী MUHAMMED GHORI

- ১১৭৫ চনত মহম্মদ ঘোৰীয়ে মুলতান দখল কৰি পৰৱৰ্তী অভিযানত সমগ্ৰ সিন্ধ দখল কৰে।

- ১১৮৬ চনত তেওঁ পঞ্জাব আক্ৰমণ কৰি খুছক মালিকৰ পৰা দখল কৰে (শেষ গাজনাবী চুলতান আছিল খুছক মালিক, যিয়ে ঘোৰীৰ আক্ৰমণৰ সময়ত পঞ্জাব আৰু লাহোৰ অঞ্চলৰ চাৰিওফালে শাসন কৰি আছিল) আৰু নিজৰ ৰাজ্যৰ লগত সংযুক্ত কৰে।
- পঞ্জাবৰ সংলগ্নকৰণে তেওঁৰ আধিপত্য পূব দিশলৈ চুটলেজলৈ লৈ যায় আৰু চৌহান ৰাজ্য আক্ৰমণৰ নেতৃত্ব দিয়ে।

তাৰাইনৰ প্ৰথম যুদ্ধ FIRST BATTLE OF TARAIN - ১১৯১

- হাৰিয়ানাৰ তাৰাইন চহৰৰ সমীপত ১১৯১ চনত চুলতান মহম্মদ ঘোৰী আৰু পৃথ্বীৰাজ চৌহানৰ মাজত তাৰাইনৰ (তাৰাওৰী) প্ৰথম যুদ্ধ হৈছিল।
- ১১৯১ খ্ৰীষ্টাব্দত তাৰাইনৰ প্ৰথম যুদ্ধত মহম্মদ ঘোৰীৰ সৈন্য চৌহানৰ ৰাজপুত সৈন্যৰ হাতত পৰাস্ত হয়।

তাৰাইনৰ দ্বিতীয় যুদ্ধ SECOND BATTLE OF TARAIN-১১৯২

- তাৰ পিছত ১১৯২ চনত তাৰাইনৰ দ্বিতীয় যুদ্ধত মহম্মদ ঘোৰীয়ে পৃথ্বীৰাজৰ সৈন্যবাহিনীক পুংখানুপুংখভাৱে পৰাস্ত কৰে, পৃথ্বীৰাজক বন্দী কৰে যাৰ ফলত তেওঁ নিহত হয়।
- তাৰাইনৰ দ্বিতীয়খন যুদ্ধ আছিল নিৰ্ণায়ক যুদ্ধ। ৰাজপুতসকলৰ বাবে সেয়া আছিল এক বৃহৎ দুৰ্যোগ।
- এইদৰে ভাৰতত আজমেৰত প্ৰথম মুছলমান ৰাজ্য সুদৃঢ়ভাৱে প্ৰতিষ্ঠা হয় আৰু ভাৰতৰ ইতিহাসত এক নতুন যুগ আৰম্ভ হয়।

চন্দাৱাৰ যুদ্ধৰ BATTLE OF CHANDAWAR-১১৯৩/১১৯৪

- ইয়াৰ যুদ্ধ হৈছিল মহম্মদ ঘোৰী আৰু গহাদৱলাৰ শাসক জয়চন্দ্ৰৰ মাজত।
- মহম্মদে জয়চন্দ্ৰৰ বাহিনীক পৰাস্ত কৰে
- আগ্ৰাৰ ওচৰৰ যমুনা নদীৰ চন্দাৱাৰ (ফিৰোজাবাদৰ ওচৰৰ বৰ্তমানৰ চন্দাৱাল)ত সংঘটিত হৈছিল।

- চন্দাৰাৰ যুদ্ধৰ সময়ত ঘোৰীৰ সৈন্যৰ নেতৃত্বত আছিল কুতুব আল-দিন আইবাক।
- তাৰাইন আৰু চন্দাৰাৰ যুদ্ধই ভাৰতত তুৰ্কী শাসন প্ৰতিষ্ঠা কৰাত অৰিহণা যোগাইছিল।

অধ্যায় ৪- দিল্লী চুলতান DELHI SULTANATE

পৃষ্ঠভূমি BACKGROUND

- ভাৰতত মুছলমানৰ আগ্ৰাসনৰ ফলত শেষত দিল্লী চুলতান ৰাজ্য প্ৰতিষ্ঠা হৈছিল
- 1206 চনৰ পৰা 1526 চনলৈকে বৰ্তি আছিল।
- পাঁচটা ভিন্ন বংশ - দাস, খিলিজি, টোগলক, ছৈয়দ আৰু লোডী য়ে- দিল্লীৰ চুলতানী ৰাজ্য শাসন কৰিছিল।
- কেৱল উত্তৰ ভাৰততে নহয়, ডেক্কান আৰু দক্ষিণ ভাৰতকো ভেদ কৰি শাসন কৰিছিল।

দাস বংশ SLAVE DYNASTY

- দাস বংশক মামলুক বংশ বুলিও কোৱা হৈছিল।
- কোৰন অনুসৰি মামলুকৰ অৰ্থ হৈছে দাস।
- ১২০৬ চনৰ পৰা ১২৯০ চনলৈকে দাস বংশই দিল্লীত শাসন কৰিছিল।

কুটবুদ্দিন আইবাক QUTBUDDIN AIBAK(১২০৬-১২১০)

- কুতবুদ্দিন আইবাক মহম্মদ ঘোৰীৰ দাস আছিল, যিয়ে তেওঁক ভাৰতীয় সম্পত্তিৰ চোৱা-চিতাৰ দ্বায়িত্ব পালন কৰিছিল।
- ১২০৬ চনত ঘোৰীৰ মৃত্যুৰ পিছত আইবাকে স্বাধীনতা ঘোষণা কৰি দাস বংশৰ লগতে দিল্লী চুলতান ৰাজ্যও প্ৰতিষ্ঠা কৰে।
- তেওঁ চুলতান উপাধি গ্ৰহণ কৰি লাহোৰত ৰাজধানী স্থাপন কৰিছিল।
- ১২১০ চনত চৌগান (ঘোঁৰাৰ প'ল') খেলি থকাৰ সময়তে আইবাকৰ হঠাতে মৃত্যু হয়।
- তেওঁৰ পিছত তেওঁৰ পুত্ৰ আৰাম বক্ষ Aram Baksh, আঠ মাহৰ পিছত তেওঁৰ ঠাইত ইলটুতমিছ Iltutmish ৰাজপাটত বহে।

ইলটুতমিছ ILTUMISH (১২১১-১২৩৬)

- ইলটুতমিছ ইলবাৰী জনগোষ্ঠীৰ আছিল আৰু সেয়েহে তেওঁৰ বংশৰ নাম ইলবাৰী বংশ বুলি ৰখা হৈছিল।
- তেওঁৰ অৰ্ধভাতৃসকলে তেওঁক দাস হিচাপে আইবাকৰ হাতত বিক্ৰী কৰি দিছিল, যিয়ে তেওঁক জীয়েকক বিয়া কৰি নিজৰ জোঁৱাই কৰি ল'লে।
- তেওঁ নিজৰ ৰাজধানী লাহোৰৰ পৰা দিল্লীলৈ স্থানান্তৰিত কৰে।
- ইয়াৰ মাজতে মংগোলীয়সকলৰ নেতা চেংগিজ খান নামেৰে জনপ্ৰিয় টেমুজিনে মধ্য এছিয়া আক্ৰমণ কৰিবলৈ আৰম্ভ কৰে।
- চেংগিজ খানে কোৱাৰিজামৰ শাসক জালালুদ্দিন মংগাবৰ্ণীক পৰাস্ত কৰে।
- মংগাবৰ্ণীয়ে সিন্ধু নদী পাৰ হৈ ইলটুতমিছৰ পৰা আশ্ৰয় বিচাৰিছিল।
- মংগোলীয়সকলৰ আক্ৰমণৰ পৰা নিজৰ সাম্ৰাজ্যক ৰক্ষা কৰিবলৈ ইলটুতমিছে তেওঁক আশ্ৰয় দিবলৈ অস্বীকাৰ কৰিছিল।
- এই বিপদ ৰোধ কৰিবলৈ ইলটুতমিছে লাহোৰ আক্ৰমণ কৰি দখল কৰে।
- ১২১৮ চনত কোৱাৰিজমী সাম্ৰাজ্য ইতিহাসৰ অন্যতম আটাইতকৈ শক্তিশালী সাম্ৰাজ্য আছিল যাক মংগোলীয়সকলে ধ্বংস কৰিছিল।
- ইলটুতমিছৰ সৌভাগ্যক্ৰমে চেংগিজ খান ভাৰতত প্ৰৱেশ নকৰাকৈ উভতি যায়।
- দৰাচলতে ইলটুতমিছৰ মংগোলীয় নীতিয়ে ভাৰতক চেংগিজ খানৰ ক্ৰোধৰ পৰা ৰক্ষা কৰিছিল।
- পিছত তেওঁ কন্যা ৰাজিয়াক উত্তৰাধিকাৰী হিচাপে মনোনীত কৰে।
- এইদৰে দিল্লী চুলতানত্বৰ বংশগত উত্তৰাধিকাৰ ইলটুতমিছে আৰম্ভ কৰিছিল।

ইলটুতমিছৰ অৱদান CONTRIBUTION OF ILTUMISH

- ভাৰতৰ আটাইতকৈ ওখ শিলৰ টাৱাৰ (২৩৮ ফুট) দিল্লীত কুতুবমিনাৰ নিৰ্মাণ সম্পূৰ্ণ কৰাৰ উপৰিও তেওঁ আজমীৰত এটা ডাঙৰ মছজিদ নিৰ্মাণ কৰিছিল।
- ইলটুতমিছে ভাৰতত আৰবী মুদ্ৰা প্ৰৱৰ্তন কৰে আৰু ১৭৫ গ্ৰাম ওজনৰ ৰূপৰ টাংকা মধ্যযুগীয় ভাৰতত এটা মানক মুদ্ৰালৈ পৰিণত হয়।
- ইলটুতমিছে চল্লিশজন শক্তিশালী সামৰিক নেতাৰ শাসকীয় অভিজাত শ্ৰেণীৰ এটা নতুন শ্ৰেণীও সৃষ্টি কৰিছিল, যাৰ নাম আছিল - চল্লিশ।

ৰাজিয়া RAJIYA(১২৩৬-১২৪০)

- যদিও ইলটুতমিছে তেওঁৰ কন্যা ৰাজিয়াক তেওঁৰ উত্তৰাধিকাৰী হিচাপে মনোনীত কৰিছিল, দিল্লীৰ কাজী আৰু ৰাজিৰে ৰুকনুদ্দিন ফিৰোজক সিংহাসনত বহাই।
- নিজৰ দাবীক দৃঢ় কৰিবলৈ ৰাজিয়াই নিজৰ ভাতৃসকলৰ লগতে শক্তিশালী তুৰ্কী সম্ভ্ৰান্ত লোকসকলৰ বিৰুদ্ধেও যুঁজিবলগীয়া হৈছিল আৰু মাত্ৰ তিনি বছৰহে শাসন কৰিব পাৰিছিল।
- তেওঁৰ ৰাজত্বকালত ৰাজতন্ত্ৰ আৰু ৰাজতন্ত্ৰৰ তুৰ্কীৰ মুখীয়াল, কেতিয়াবা 'চল্লিশজন' বা চাহালগানি বুলিও কোৱা হয়, মাজত ক্ষমতাৰ সংগ্ৰামৰ আৰম্ভণি হৈছিল।
- ৰাজিয়াৰ পতনে চল্লিশৰ আধিপত্যৰ বাট মুকলি কৰি দিলে।

গিয়াছুদ্দিন বালবান (১২৪৬-১২৮৭)

- উলুগ খান নামেৰেও পৰিচিত গিয়াছুদ্দিন বলবানে চুলতান নাছিৰুদ্দিন মাহমুদৰ নাইব বা ৰিজেন্ট হিচাপে কাৰ্যনিৰ্বাহ কৰিছিল।
- ১২৬৬ চনত নাছিৰুদ্দিন মাহমুদৰ কোনো ৰোগ নোহোৱাকৈ মৃত্যু হয় আৰু বলবানে সিংহাসনত আৰোহণ কৰে।
- বালবানৰ মতে চুলতান আছিল পৃথিৱীত ঈশ্বৰৰ ছাঁ আৰু ঐশ্বৰিক শক্তি লাভ কৰা ব্যক্তি।

- সম্ভ্রান্তসকলৰ ওপৰত নিজৰ শ্ৰেষ্ঠত্ব প্ৰমাণ কৰিবলৈ বালবানে কঠোৰ আদালতৰ অনুশাসন আৰু নতুন প্ৰথা যেনে প্ৰযোজনা আৰু চুলতানৰ ভৰি চুমা খোৱাৰ প্ৰথা প্ৰৱৰ্তন কৰিছিল।
- তেওঁ নিজৰ ধন-সম্পত্তি আৰু ক্ষমতাৰে সম্ভ্রান্ত আৰু জনসাধাৰণক আপ্লুত কৰিবলৈ পাৰ্চী উৎসৱ নৌৰজৰো প্ৰৱৰ্তন কৰিছিল।
- তেওঁ তুৰ্কী আভিজাত্যৰ চেম্পিয়ন হিচাপে থিয় দিছিল। একে সময়তে তেওঁ আন সম্ভ্রান্ত লোকৰ লগত ক্ষমতা ভাগ কৰা নাছিল।
- ভাৰতীয় মুছলমানক চৰকাৰত গুৰুত্বপূৰ্ণ পদ দিয়া হোৱা নাছিল। সম্ভ্রান্ত লোকসকলৰ কাম-কাজ নিৰীক্ষণ কৰিবলৈ তেওঁ চোৰাংচোৱা নিযুক্ত কৰিছিল।
- তেওঁ সুকীয়া সামৰিক বিভাগ -দিৱান-ই-আৰ্জ- প্ৰতিষ্ঠা কৰি সেনাবাহিনী পুনৰ সংগঠিত কৰে।
- উত্তৰ-পশ্চিমত মংগোলীয়সকল পুনৰ আবিৰ্ভাৱ হয় আৰু বালবানে তেওঁলোকৰ বিৰুদ্ধে নিজৰ পুত্ৰ ৰাজকুমাৰ মাহমুদ পঠিয়াই দিয়ে। কিন্তু ৰাজকুমাৰজন যুদ্ধত নিহত হোৱাৰ বাবে চুলতানে এক ডাঙৰ নৈতিক আঘাত লাভ কৰে। ১২৮৭ চনত বালবানৰ মৃত্যু হয়।
- বলবনৰ মৃত্যুৰ সময়ত তেওঁৰ এজন নাতি কাইকুবাদক দিল্লীৰ চুলতান কৰা হয়।
- চাৰি বছৰ অযোগ্য শাসনৰ অন্তত জালালুদ্দিন খিলিজিয়ে ১২৯০ চনত দিল্লীৰ সিংহাসন দখল কৰে।

খিলিজি বংশ KHALJI DYNASTY (১২৯০-১৩২০)

জালালুদ্দিন খিলিজি JALALUDDIN KHALJI

- খিলিজি বংশৰ প্ৰতিষ্ঠাপক আছিল জালালুদ্দিন খিলিজি।
- আলাউদ্দিন খিলিজিয়ে বিশ্বাসঘাতকতাৰে শত্ৰুৰ জালালুদ্দিন খিলিজিক হত্যা কৰি দিল্লীৰ সিংহাসন দখল কৰে।

আলাউদ্দিন খিলিজি ALAUDDIN KHALJI(১২৯৬-১৩১৬)

- সম্ভ্রান্ত লোকসকলক নিয়ন্ত্ৰণ কৰিবলৈ তেওঁ নিয়ম প্ৰণয়ন কৰিছিল।

- তেওঁ আছিল প্ৰথম তুৰ্কী বিজয়ী যিয়ে বিক্ষাচল পৰ্বত পাৰ হৈ দক্ষিণৰ ওপৰত নিজৰ ক্ষমতা বৃদ্ধি কৰিছিল।
- তেওঁ নিশ্চিত আছিল যে সম্ভ্ৰান্ত লোকসকলৰ সাধাৰণ সমৃদ্ধি, সম্ভ্ৰান্ত পৰিয়ালৰ মাজত আন্তঃবিবাহ, অদক্ষ চোৰাংচোৱা ব্যৱস্থা আৰু সুৰাপানেই বিদ্রোহৰ মূল কাৰণ।
- চোৰাংচোৱা ব্যৱস্থা পুনৰ সংগঠিত কৰি সম্ভ্ৰান্ত লোকসকলৰ সকলো গোপন কাম-কাজ তৎক্ষণাত চুলতানক খবৰ দিয়া হ'ল।
- সুৰা আৰু ড্ৰাগছৰ ৰাজহুৱা বিক্ৰী সম্পূৰ্ণৰূপে বন্ধ হৈ গ'ল।
- চুলতানৰ অনুমতি অবিহনে সামাজিক সমাৱেশ আৰু উৎসৱ-পাৰ্বণ নিষিদ্ধ আছিল। এনে কঠোৰ ব্যৱস্থাবে তেওঁৰ ৰাজত্বকাল বিদ্রোহৰ পৰা মুক্ত হৈছিল।

আলাউদ্দিন খিলিজিৰ সংস্কাৰী REFORMS OF ALAUDDIN KHALJI

- আলাউদ্দিন খিলিজিয়ে বৃহৎ স্থায়ী স্থায়ী সেনাবাহিনী বজাই ৰাখিছিল আৰু ৰাজকোষৰ পৰা নগদ ধনৰ ৰূপত দৰমহা দিছিল।
- তেওঁ ডাঘ DAGH (ঘোঁৰাৰ চিহ্নিতকৰণ) ব্যৱস্থা প্ৰৱৰ্তন কৰিছিল আৰু হুলিয়া HULIYA (সৈনিকৰ বৰ্ণনাত্মক তালিকা-তেওঁৰ সৈন্যসকলৰ বাবে অনন্য চিনাক্তকৰণ ব্যৱস্থা) প্ৰস্তুত কৰিছিল।
- ডাগ -ডাঘ আছিল বিশেষভাৱে যুদ্ধৰ বাবে ঘোঁৰা চিহ্নিতকৰণৰ ব্যৱস্থা। প্ৰতিটো অশ্বাৰোহী ঘোঁৰাত ইয়াক ৰাজকীয় বা অনুমোদিত ঘোঁৰা বুলি চিনাক্ত কৰা এটা চিন আছিল।
- সৈনিকসকলক নগদ ধনেৰে দৰমহা দিয়াৰ প্ৰৱৰ্তনৰ ফলত মূল্যৰ নিয়ন্ত্ৰণৰ সৃষ্টি হয় যাক জনপ্ৰিয়ভাৱে বজাৰ সংস্কাৰ বুলি কোৱা।
- আলাউদ্দিন খিলিজিয়ে দিল্লীত চাৰিখন পৃথক বজাৰ স্থাপন কৰিছিল, এখন শস্যৰ বাবে; আন এখন কাপোৰ, চেনি, শুকান ফল, মাখন আৰু তেলৰ বাবে; তৃতীয়খন ঘোঁৰা, দাস আৰু গৰুৰ বাবে; আৰু চতুৰ্থখন বিবিধ সামগ্ৰীৰ বাবে।
- প্ৰতিখন বজাৰ স্থান-ই- মণ্ডী নামৰ এজন উচ্চ বিষয়াৰ নিয়ন্ত্ৰণত আছিল।

- নাইব-ই-বিয়াছাত নামৰ এজন বিষয়াৰ অধীনত দিৱনী বিয়াছাত নামৰ এটা সুকীয়া বিভাগ গঠন কৰা হৈছিল।
- প্ৰতিজন বণিক বজাৰ বিভাগৰ অধীনত পঞ্জীয়ন কৰা হৈছিল।
- মুনহিয়ান নামৰ গোপন এজেণ্ট এই বজাৰবোৰৰ কাম-কাজ সম্পৰ্কে চুলতানলৈ ৰিপৰ্ট পঠিয়াইছিল।
- বজাৰ সংস্কাৰৰ উপৰিও আলাউদ্দিন খিলিজিয়ে ভূমি ৰাজহৰ প্ৰশাসনৰ ক্ষেত্ৰত গুৰুত্বপূৰ্ণ পদক্ষেপ গ্ৰহণ কৰিছিল।
- তেওঁ আছিল দিল্লীৰ প্ৰথম চুলতান যিয়ে মাটি জোখাৰ নিৰ্দেশ দিছিল।

সামৰিক অভিযান **MILITARY CAMPAIGNS**

- **মংগোলীয়ৰ বিৰুদ্ধে AGAINST MONGOLS** - আলাউদ্দিন খিলিজিয়ে মংগোলীয়ৰ বিৰুদ্ধে ছয়বাৰ নিজৰ সৈন্য পঠিয়াইছিল। প্ৰথম দুটা সফল হ'ল। কিন্তু তৃতীয় মংগোলীয় আক্ৰমণকাৰী খোৱাজা দিল্লীলৈ উঠি আহিছিল যদিও তেওঁলোকক ৰাজধানী চহৰত প্ৰৱেশ কৰাত বাধা দিয়া হৈছিল। ইয়াৰ পিছৰ তিনিটা মংগোলীয় আক্ৰমণৰ সৈতেও কঠোৰভাৱে মোকাবিলা কৰা হৈছিল। হাজাৰ হাজাৰ মংগোলীয় লোক নিহত হৈছিল। উত্তৰ-পশ্চিম সীমান্তত দুৰ্গ সজা হৈছিল আৰু গাজী মালিকক সীমান্ত ৰক্ষাৰ বাবে নিৰীক্ষক হিচাপে নিযুক্তি দিয়া হৈছিল।
- **গুজৰাট GUJARAT (১২৯৯)**- তেওঁ গুজৰাট কাফুৰৰ বিৰুদ্ধে অভিযানৰ নেতৃত্ব দিছিল, দিল্লীলৈও লৈ যোৱা হৈছিল আৰু পিছত তেওঁক মালিক নাইব-সামৰিক সেনাপতি পাতিছিল।
- **ৰণথামপুৰ RANTHAMPUR** - ১৩০১ চনত আলাউদ্দিনে ৰণথামপুৰৰ বিৰুদ্ধে সমদল উলিয়াই তিনিমাহৰ ঘেৰাওৰ অন্তত পতিত হয়। ৰাজপুত মহিলাসকলে জৌহাৰ বা আত্মদহন কৰিছিল।
- **চিত্তৰ CHITTOR** - ৰাজস্থানৰ শক্তিশালী ৰাজ্য আছিল। কেইবামাহো ধৰি চলিছিল এই ঘেৰাও। ১৩০৩ চনত আলাউদ্দিনে চিত্তৰ গড়ত প্ৰৱেশ কৰে। ৰাজা ৰতন সিংহ আৰু তেওঁৰ সৈন্যসকলে সাহসেৰে যুদ্ধ কৰিলে যদিও বশ হয়। ৰাণী পদ্মিনীকে ধৰি ৰাজপুত

মহিলাসকলে জৌহাৰ কৰে। এই পদ্বীনী খণ্ডৰ কথা চিত্ৰাংকিতভাৱে উল্লেখ কৰা হৈছিল জয়াসীয়ে ৰচনা কৰা পদ্মৱত নামৰ গ্ৰন্থখনত।

জৌহাৰ JAUHAR

- জৌহাৰ (ভাৰতীয় সামূহিক আত্মদহন ৰীতি) আছিল শত্ৰুৰ হাতত নপৰিবলৈ বিচৰা ৰাজপুত মহিলাসকলে পালন কৰা এক হিন্দু পৰম্পৰা। বিষ খোৱাৰ পৰিৱৰ্তে তেওঁলোকে জুইৰ শিখাত জ্বলি থকাটো পছন্দ কৰিছিল, কিয়নো জুইয়ে বিশুদ্ধতাৰ প্ৰতীক আছিল।
- কোৱা হয় যে ৰাজপুত পুৰুষ আৰু মুছলমান আক্ৰমণকাৰীৰ মাজত যুদ্ধৰ সময়তহে, পৰাজয়ৰ সন্মুখত এই প্ৰথা সম্পন্ন কৰা হৈছিল।
- আক্ৰমণকাৰীৰ দ্বাৰা দাসত্ব আৰু ধৰ্ষণৰ পৰা হাত সাৰিবলৈ মহিলাসকলে এই কাম কৰিছিল। মূলত তেওঁলোকে নিজৰ ৰাজকীয় সন্মান আৰু বংশ ৰক্ষাৰ বাবে জৌহাৰ সংঘটিত কৰিছিল।

পদ্মৱত PADMAVAT

- মালিক মহম্মদ জয়চি (বা কিছুমান ইতিহাসবিদে তেওঁক 'জৈছি' বুলি কোৱাৰ দৰে) এজন ভাৰতীয় চুফী কবি আছিল যিয়ে ১৫ শতিকাত সাধাৰণ লোকৰ অনুকূল ভাষা আৱাধিত হৈ লিখিছিল।
- জয়চীৰ আটাইতকৈ বিখ্যাত গ্ৰন্থখন হৈছে পদ্মৱত, আলাউদ্দিন খিলিজিয়ে চিত্তৰ ঐতিহাসিক ঘেৰাও আৰু ৰাণী পদ্বীনী (বা পদ্মৱতী)ক লাভৰ বাবে কৰা তেওঁৰ বিজয়ৰ কাহিনী।
- যুদ্ধত যুঁজি ৰত্ন সিঙৰ মৃত্যু হোৱাৰ বিপৰীতে ৰাণী পদ্বীনী আৰু অন্যান্য ৰাজপুত মহিলাসকলে আত্মহত্যা কৰে (জৌহাৰ)।

মালিক কাফুৰৰ অধীনত ডেকান আৰু দক্ষিণ অভিযান DECCAN & SOUTH CAMPAIGN UNDER MALIK KAFUR

- আলাউদ্দিন খিলিজীৰ আটাইতকৈ ডাঙৰ কৃতিত্ব আছিল ডেকান আৰু সুদূৰ দক্ষিণ অঞ্চল জয় কৰা।

- চুলতান নিৰক্ষৰ হ'লেও তেওঁ আমিৰ খুছৰৌ আৰু আমিৰ হাছানৰ দৰে কবিসকলক পৃষ্ঠপোষকতা কৰিছিল।
- তেওঁ আলাই দৰৱাজা নামেৰে জনাজাত এখন বিখ্যাত প্ৰৱেশপথৰো নিৰ্মাণ কৰি ছিৰিত নতুন ৰাজধানী নিৰ্মাণ কৰে।

টোগলক বংশ TUGHLAQ DYANSTY (১৩২০-১৪১৪)

গিয়াছুদ্দিন টোগলক GHIYASUDDIN TUGHLAQ (১৩২০-১৩২৫)

- টোগলক বংশৰ প্ৰতিষ্ঠাপকজনৰ দুৰ্ঘটনাত মৃত্যু হয়।
- দিল্লীৰ ওচৰত টোগলক ভেটি স্থাপন কৰিলে।
- গিয়াছুদ্দিন টোগলকে পুত্ৰ জুনা খানক ৰাৰংগলৰ বিৰুদ্ধে যুঁজিবলৈ পঠিয়াইছিল।
- প্ৰতাবাৰুদ্রক পৰাস্ত কৰি তেওঁ ধন-সম্পত্তি লুটি উভতি আহিছিল।
- ১৩২৫ চনত পুত্ৰ মহম্মদ বিন টোগলকৰ উত্তৰাধিকাৰী সিংহাসনত বহে।

মুহাম্মাদ বিন টোগলক MUHAMMAD BI TUGHLAQ (১৩২৫-১৩৫১)

- মহম্মদ বিন টোগলক আছিল একমাত্ৰ দিল্লীৰ চুলতান যিয়ে সাহিত্যিক, ধৰ্মীয় আৰু দৰ্শনৰ বিস্তৃত শিক্ষা লাভ কৰিছিল।

ৰাজধানীৰ বদলি TRANSFER OF CAPITAL

- মহম্মদ বিন টোগলকে দেৱাগিৰীক দ্বিতীয়খন ৰাজধানী কৰি ল'ব বিচাৰিছিল যাতে তেওঁ দক্ষিণ ভাৰতক ভালদৰে নিয়ন্ত্ৰণ কৰিব পাৰে।
- ১৩২৭ চনত তেওঁ ৰাজগৃহ আৰু উলেমাসকল আৰু চুফীসকলক দিল্লীৰ পৰা দেৱাগিৰীলৈ বদলিৰ বাবে ব্যাপক প্ৰস্তুতি চলায় আৰু, নাম সলনি কৰি দৌলাতাবাদ কৰা হয়।
- দুবছৰৰ পাছত চুলতানে দৌলাতাবাদক পৰিত্যাগ কৰি দিল্লীলৈ উভতি যাবলৈ কয়।

টোকেন মুদ্ৰা TOKEN CURRENCY

- ১৩২৯-৩০ চনত মহম্মদ বিন টোগলকে টোকেন মুদ্ৰাৰ প্ৰৱৰ্তন কৰে।
- চতুৰ্দশ শতিকাত সমগ্ৰ বিশ্বতে ৰূপৰ নাটনি হৈছিল।
- মহম্মদ বিন টোগলকে ৰূপৰ টাংকা মুদ্ৰাৰ মূল্যৰ সমতুল্য তামৰ মুদ্ৰা জাৰি কৰিছিল। কিন্তু নতুন মুদ্ৰা জাল কৰাত বাধা দিব পৰা নাছিল।

- অৱশেষত মহম্মদ বিন তুগলাকে টোকেন মুদ্ৰাৰ প্ৰচলন বন্ধ কৰি দিলে আৰু তামৰ মুদ্ৰাৰ সৈতে ৰূপৰ মুদ্ৰা বিনিময় কৰাৰ প্ৰতিশ্ৰুতি দিলে।

ডোয়াবত কৰ আদায় TAXATION ON DOAB

- আৰ্থিক অসুবিধা দূৰ কৰিবলৈ ডোয়াব (গংগা আৰু যমুনা নদীৰ মাজৰ মাটি)ৰ কৃষকৰ ওপৰত ভূমিৰ ৰাজহ বৃদ্ধি কৰিলে।
- আকালৰ সময়ত চুলতানে দিল্লী এৰি ডেৰ-দুবছৰ ধৰি দিল্লীৰ পৰা ১০০ মাইল দূৰত গংগাৰ পাৰত কনৌজৰ সমীপত স্বৰ্গদ্বাৰী নামৰ শিবিৰত বাস কৰিছিল।

কৃষি সংস্কাৰ AGRICULTURAL REFORMS

- আৰম্ভ কৰা টাঙ্কাভি ঋণ (খেতিৰ বাবে ঋণ) কৃষকসকলক বীজ কিনিবলৈ আৰু খেতি বৃদ্ধি কৰিবলৈ দিয়া হৈছিল।
- কৃষিৰ বাবে এটা সুকীয়া বিভাগ দিৱান-ই-কোহী স্থাপন কৰা হয়।
- টাঙ্কাভি ঋণ আঁচনিখন বহুলাংশে বিফল হৈছিল কাৰণ সেই উদ্দেশ্যৰ বাবে নিৰ্বাচিত লোকসকলে অভিজ্ঞ নাছিল আৰু অসৎ বুলি প্ৰমাণিত হৈছিল, আৰু সেই ধন নিজৰ ব্যৱহাৰৰ বাবে অপব্যৱহাৰ কৰিছিল।

বিদ্ৰোহ REBELLIONS

- হাছান শ্বাহৰ বিদ্ৰোহৰ ফলত মাদুৰাই চুলতান ৰাজ্য প্ৰতিষ্ঠা হয়।
- ১৩৩৬ চনত বিজয়নগৰ ৰাজ্য প্ৰতিষ্ঠা হয়।
- ১৩৪৭ চনত বাহামী ৰাজ্য প্ৰতিষ্ঠা হয়।
- বদুৱানীৰ মতে চুলতান তেওঁৰ লোকৰ পৰা আৰু জনসাধাৰণ চুলতানৰ পৰা মুক্ত হৈছিল।

ফিৰোজ টোগলক FIROZ TUGHLAQ

- মহম্মদ বিন টোগলকৰ খুলশালীয়েক

- জলসিঞ্চনৰ কৰ আৰোপ কৰা তেওঁ আছিল প্ৰথম চুলতান।
- তেওঁ কাৰখানা নামৰ ৰাজকীয় কাৰখানা গঢ়ি তুলিছিল য'ত হাজাৰ হাজাৰ দাসক নিয়োজিত কৰা হৈছিল।
- এই বিখ্যাত স্মৃতিসৌধটো আছিল দিল্লীৰ লালকিল্লাৰ সমীপৰ ফিৰোজাবাদ, যাৰ নাম বৰ্তমান ফিৰোজ শ্বাহ কোটলা
- জামা মছজিদ, কুতুবমিনাৰৰ দৰে পুৰণি কীৰ্তিচিহ্নসমূহো মেৰামতি কৰা হয়।
- অনাথ আৰু বিধৱাক চোৱাচিতা কৰিবলৈ দিৱান-ই-খৈৰাতৱাছ নামৰ এটা নতুন বিভাগ সৃষ্টি কৰা হয়।
- হিন্দু ধৰ্মীয় গ্ৰন্থসমূহ সংস্কৃতৰ পৰা পাৰ্চী ভাষালৈ অনুবাদ কৰাৰ পদক্ষেপ লোৱা প্ৰথম শাসক।

বিভাজন DISINTEGRATION

- টাইমুৰ আছিল টাইমুৰিদ বংশৰ প্ৰতিষ্ঠাপক, যি আছিল এজন তুৰ্কী-মংগোলীয় বিজয়ী।
- টাইমুৰ মধ্য এছিয়াৰ শাসক আছিল যাৰ সমৰকন্দত ৰাজধানী আছিল।
- চুলতান নাছিৰ-উদ-দিন মাহমুদ শ্বাহ টোগলকৰ ৰাজত্বকালত (১৩৯৮) টাইমুৰে ভাৰত আক্ৰমণ কৰে (১৩৯৪ চনৰ পৰা ১৪১২ চনলৈ)- (শেষ টোগলক শাসক)
- টাইমুৰে যেতিয়া দিল্লীত প্ৰৱেশ কৰিছিল তেতিয়া কোনো বিৰোধী নাছিল আৰু তেওঁ তিনিদিন ধৰি দিল্লীক দখল কৰি হাজাৰ হাজাৰ লোকক হত্যা কৰিছিল আৰু বিপুল ধন-সম্পত্তি লুটপাত কৰিছিল।
- ১৩৯৯ চনত তেওঁ ভাৰতৰ পৰা আঁতৰি যায় আৰু তেওঁৰ আক্ৰমণে প্ৰকৃততে টোগলক বংশক মোক্ষম আঘাত দিছিল।

ছৈয়দ বংশ SAYYIDS (১৪১৪-১৪৫১)

- ভাৰতৰ পৰা যোৱাৰ পূৰ্বে টাইমুৰে খিজৰ খানক মুলতানৰ গৱৰ্ণৰ হিচাপে নিযুক্তি দিয়ে।

- তেওঁ দিল্লী দখল কৰি ১৪১৪ চনত ছৈয়দ বংশ প্ৰতিষ্ঠা কৰে।
- তেওঁৰ পিছত মুৰাৰক শ্বাহ, মহম্মদ শ্বাহ, আলম শ্বাহ আদি দুৰ্বল শাসক আছিল।
- শেষৰ ছৈয়দ শাসক আলম শ্বাহে বাহলুল লোডীৰ সপক্ষে হেয় হৈছিল।

লোডী বংশ LODI DYNASTY (১৪৫১-১৫২৬)

বাহলুল লোডী BAHALUL LODI (১৪৫১-১৪৮৯)

- ছৈয়দসকলৰ উত্তৰাধিকাৰী লোডীসকল, আফগান আছিল।
- বাহলুল লোডী আছিল প্ৰথম আফগান শাসক আনহাতে তেওঁৰ পূৰ্বৰ শাসকসকল সকল তুৰ্কী আছিল।
- ১৪৮৯ চনত তেওঁৰ মৃত্যু হয় আৰু তেওঁৰ পিছত তেওঁৰ পুত্ৰ চিকন্দৰ লোডী ৰাজপাটত বহে।

চিকন্দৰ লোডী(১৪৮৯-১৫১৭)

- তিনিজন লোডী শাসকৰ ভিতৰত তেওঁ আছিল সৰ্বশ্ৰেষ্ঠ।
- শস্যৰ ওপৰত অক্টুই শুল্ক বিলুপ্ত কৰি চোতালৰ নতুন জোখ-মাখ স্থাপন কৰিলে, যাক গজ-ই-চিফাইন্দৰী (কৃষিভূমি জোখাৰ বাবে) বুলি কোৱা হয়, যিটো মোগল যুগলৈকে প্ৰচলিত হৈ থাকিল।
- তেওঁ আগ্ৰাখন বৃহৎ চহৰ কৰি লোডীৰ ৰাজ্যৰ দ্বিতীয় ৰাজধানী কৰি তোলে - আগ্ৰা চহৰ প্ৰতিষ্ঠা কৰা হয়।

ইব্ৰাহিম লোডী IBRAHIM LODI(১৫১৭-১৫২৬)

- চিকন্দৰ লোডীৰ পিছত তেওঁৰ ডাঙৰ পুত্ৰ ইব্ৰাহিম লোডী ৰজা হয়, যি অহংকাৰী আছিল।
- পঞ্জাবৰ গৱৰ্ণৰ দৌলত খান লোডীক অপমান কৰা হৈছিল আৰু ৰজা আৰু দৰবাৰীৰ মাজত অসন্তুষ্টি অতি সাধাৰণ হৈ পৰিছিল।

- ইব্রাহিমৰ অহংকাৰত অতিশয় অসন্তুষ্ট হৈ দৌলত খান লোডীয়ে বাবৰক ভাৰত আক্ৰমণ কৰিবলৈ আমন্ত্ৰণ জনায়।
- বাবৰে দিল্লীৰ বিৰুদ্ধে সমদল উলিয়াই পানীপাটৰ প্ৰথম যুদ্ধত (১৫২৬) ইব্রাহিম লোডীক পৰাস্ত কৰি হত্যা কৰে।

দিল্লীৰ চুলতানৰ অধীনত ভাৰত INDIA UNDER DELHI SULTANATE

প্ৰশাসন ADMINISTRATION

- দিল্লী চুলতান ৰাজ্য আছিল ইছলাম ধৰ্মৰ সৈতে ইছলামিক ৰাষ্ট্ৰ।
- চুলতানসকলে নিজকে খলিফাৰ প্ৰতিনিধি বুলি গণ্য কৰিছিল।
- ৰাজনৈতিক, আইনী আৰু ৰাজনৈতিক বিষয়ৰ বাবে চূড়ান্ত কৰ্তৃত্ব।
- উত্তৰাধিকাৰৰ কোনো স্পষ্ট আইন নাছিল।
- উত্তৰাধিকাৰ গ্ৰহণ কৰাত উল্লেখ্যকালে গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা পালন কৰিছিল।
- চুলতানে ন্যায়াধীশসকলৰ পৰা আপীল আদালত হিচাপে কাম কৰিছিল।
- চুলতানসকলে নিজৰ নিয়ম (জাৰাবিত) তৈয়াৰ কৰি মুছলমান আইনখনৰ পৰিপূৰক হ'বলগীয়া হৈছিল।

কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰ CENTRAL GOVERNMENT

- **নায়িব NAIB** - কাৰ্যতঃ চুলতানৰ সকলো ক্ষমতা ভোগ কৰিছিল আৰু সকলো বিভাগৰ ওপৰত সাধাৰণ নিয়ন্ত্ৰণ প্ৰয়োগ কৰিছিল।
- **ৰাজিৰ WAZIR**- বিত্ত বিভাগৰ (যাক দিৱানী উইজাৰাট বোলা হৈছিল) মুৰব্বী।
- **আৰিজ-ই-মুমালিক ARIZ-I-MUMALIK**-সামৰিক বিভাগৰ মুৰব্বী
 - সৈনিক নিযুক্তি আৰু সামৰিক বিভাগৰ প্ৰশাসন।

- তেওঁ সেনাবাহিনীৰ মুখ্য সেনাপতি নাছিল।
- চুলতান নিজেই সেনাবাহিনীৰ মুখ্য সেনাপতি আছিল।
- দিৱানী ৰছলাত **DIWANI RASALAT**: আছিল ধৰ্মীয় পৰিক্ৰমা বিভাগ। ইয়াৰ নেতৃত্বত আছিল মুখ্য চদৰ।
- মুখ্য কাজী **CHIEF QAZI**-ন্যায় বিভাগৰ মুৰব্বী
- চিঠি-পত্ৰ বিভাগৰ নাম আছিল দিৱানী ইনশা **DIWANI INSHA**।

অর্থনীতি **ECONOMY**

- ভাৰতত নিজৰ স্থিতি সুদৃঢ় কৰাৰ পিছত দিল্লী চুলতানসকলে ভূমি ৰাজহ প্ৰশাসনত সংস্কাৰ প্ৰৱৰ্তন কৰে। মাটিবোৰক তিনিটা ভাগত ভাগ কৰা হৈছিল।

LAND	FEATURES
ইকতা ভূমি EQTA LAND	সেৱাৰ ধন পৰিশোধৰ পৰিৱৰ্তে বিষয়াসকলক ইকতা হিচাপে দিয়া মাটি
খালিছা ভূমি	চুলানৰ প্ৰত্যক্ষ নিয়ন্ত্ৰণত থকা মাটি আৰু সংগ্ৰহ কৰা ৰাজহ ৰাজদৰবাৰ আৰু ৰাজগৃহৰ ৰক্ষণাবেক্ষণৰ বাবে ব্যয় কৰা হৈছিল।
ইনাম ভূমি	ধৰ্মীয় নেতা বা প্ৰতিষ্ঠানক প্ৰদান কৰা মাটি

মুদ্ৰাৰ প্ৰচলন **COINAGE S**

- ইলটুতমিছে কেইবাপ্ৰকাৰৰ ৰূপৰ টাংকা, জিতল - তামৰ মুদ্ৰা জাৰি কৰিছিল
- আলাউদ্দিন খিলিজিৰ দিনত সোণৰ মুদ্ৰা বা দিনাৰ জনপ্ৰিয় হৈ পৰিছিল।

- মহম্মদ বিন টোগলকে কেৱল টোকেন মুদ্ৰাৰ পৰীক্ষা-নিৰীক্ষা কৰাই নহয়, কেইবাবিধো সোণ আৰু ৰূপৰ মুদ্ৰাও জাৰি কৰিছিল।
- মহম্মদ বিন টোগলকৰ দিনত অতি বৃহৎ সংখ্যক সোণৰ মুদ্ৰা জাৰি কৰা হৈছিল, তাৰ পিছত সোণৰ মুদ্ৰা দুৰ্লভ হৈ পৰিছিল।

সংগীত MUSIC

- এই সময়ছোৱাত সাৰংগী আৰু বাবাব আদি নতুন বাদ্যযন্ত্ৰৰ প্ৰচলন হয়।
- আমিৰ খুছৰৌৱে ঘোৰা, সনাম আদি বহুতো নতুন ৰাগ প্ৰৱৰ্তন কৰিছিল। হিন্দু আৰু ইৰাণী ব্যৱস্থাৰ মিশ্ৰণেৰে তেওঁ ক্বালিছ qwalis নামেৰে জনাজাত লঘু সংগীতৰ এক নতুন শৈলী বিকশিত কৰিছিল। সিতাৰ Sitar আৱিষ্কাৰো তেওঁৰ ওপৰত আৰোপ কৰা হৈছিল।
- ভাৰতীয় ধ্ৰুপদী গ্ৰন্থ ৰাগদৰ্পন ফিৰোজ টোগলকৰ ৰাজত্বকালত পাৰ্চী ভাষালৈ অনুবাদ কৰা হৈছিল:
- পীৰ ভোদন, চুফী সাধু এই যুগৰ অন্যতম মহান সংগীতজ্ঞ আছিল।
- থালিয়ৰ ৰাজা মান সিং আছিল সংগীতৰ প্ৰতি অতিশয় প্ৰেমিক। তেওঁ মন কৌতুহল Man kautuhal নামৰ এক সংগীতৰ ৰচনাক উৎসাহিত কৰিছিল।

সাহিত্য LITERATURE

- বাৰাণসীৰ তাৰিখী-ফিৰোজ শ্বাহীত টোগলক বংশৰ ইতিহাস সন্নিবিষ্ট কৰা হৈছে।
- মিনহাজ-উছ-চিৰাজে ১২৬০ চনলৈকে মুছলমান বংশৰ সাধাৰণ ইতিহাস তাবাকাত-ই-নাছৰী লিখিছিল।
- আমীৰ খুছৰাউৱে কেইবাটাও কাব্যিক ৰূপৰ পৰীক্ষা-নিৰীক্ষা কৰি পাৰ্চী ভাষাৰ এক নতুন শৈলীৰ সবাকী- হিন্দ বা ভাৰতীয় শৈলী নামৰ কবিতাৰ সৃষ্টি কৰিছিল। আমিৰ খুছৰাউৰ খাজাইন-উল-ফুতুহত আলাউদ্দিনৰ বিজয়ৰ বিষয়ে কোৱা হৈছে। তেওঁৰ বিখ্যাত গ্ৰন্থ টোগলক নামা গিয়াছুদ্দিন টোগলকৰ উত্থানৰ বিষয়ে বৰ্ণনা দিছে।

- দিল্লী চুলতানত সংস্কৃত আৰু পাৰ্চী ভাষাই সংযোগী ভাষা হিচাপে কাম কৰিছিল। জিয়া নক্ষবীয়ে প্ৰথমে সংস্কৃত গল্প পাৰ্চী ভাষালৈ অনুবাদ কৰিছিল।
- টুটু নামা কিতাপখন জনপ্ৰিয় হৈ পৰে আৰু তুৰ্কী ভাষালৈ আৰু পিছলৈ বহু ইউৰোপীয় ভাষালৈ অনুবাদ হয়।
- কলহনাই ৰচনা কৰা বিখ্যাত ৰাজতৰংগিনী কাশ্মীৰৰ শাসক জৈন-উল-আবিদিনৰ যুগৰ।
- আৰবী ভাষাত আলবেৰুনিৰ কিতাব-উল-হিন্দী হৈছে আটাইতকৈ বিখ্যাত গ্ৰন্থ। বাংলা সাহিত্যৰো বিকাশ ঘটিছিল আৰু নুছৰত শ্বাহে মহাভাৰতক বাংলালৈ অনুবাদৰ পৃষ্ঠপোষকতা কৰিছিল।

ইবন বট্টুটাহ IBN BATTUTAH (১৩৩২-৩৩ খ্ৰীষ্টাব্দ)

- তেওঁ মৰক্কোৰ ভ্ৰমণকাৰী আছিল আৰু ১৩৩২-৩৩ খ্ৰীষ্টাব্দত মহম্মদ বিন টোগলকৰ ৰাজত্বকালত ভাৰতলৈ আহিছিল আৰু তাৰ পিছত তেওঁক "কাজী" বা দিল্লীৰ বিচাৰক হিচাপে নিযুক্তি দিছিল।
- ইবনে বাট্টুতাই আৰবী ভাষাত ভ্ৰমণৰ কিতাপ এখন লিখিছিল যাৰ নাম 'বিহলা'।
- ইয়াত চতুৰ্দশ শতিকাৰ ভাৰতৰ সামাজিক আৰু সাংস্কৃতিক জীৱনৰ বিষয়ে প্ৰাঞ্জল বিৱৰণ দিয়া হৈছে।

আমিৰ খুছৰৌক AMIR KHOSROW- PARROT OF INDIA

- জন্ম-১২৫৩-ভাৰতৰ উত্তৰ প্ৰদেশত-মৃত্যুৰ ১৩২৫, দিল্লী।
- ভাৰতৰ অন্যতম শ্ৰেষ্ঠ পাৰ্চী ভাষাৰ কবি।
- দিল্লী চুলতানত্বৰ পৃষ্ঠপোষকতা, বিশেষকৈ চুলতান গিয়াছ-উদ-দিন বলবান/ জালাল উদ-দিন ফিৰুজ খিলিজি।
- আলাউদ্দিন খিলিজিয়ে আমিৰ খুছৰৌক টুটি-ই-হিন্দ উপাধি দিছিল যাৰ অৰ্থ হৈছে 'ভাৰতৰ ভাটৌ'।
- মহম্মদ নিয়াম-উদ্দিন আউলিয়াৰ নিষ্ঠাবান অনুগামী।

- "ৰাজ মুকুটৰ প্ৰতিটো মুকুতা মাথোঁ দুখীয়া কৃষকৰ চকুলোৰে সৰি পৰা তেজৰ স্ফটিকীয় টোপালবোৰ...." এই বক্তব্য আমিৰ খোছৰে দিছিল।

অধ্যায় ৫- চুফীবাদ আৰু ভক্তি আন্দোলন SUFISM AND BHAKTI MOVEMENT

চুফীবাদ SUFISM

- ইছলামত চুফীবাদ আছিল এক উদাৰ সংস্কাৰ আন্দোলন। ইয়াৰ উৎপত্তি পাৰ্চীত হৈছিল আৰু একাদশ শতিকাত ভাৰতলৈ বিয়পি পৰিছিল।
- লাহোৰৰ প্ৰথম চুফী সন্ত শ্বেইখ ইছমাইলে তেওঁৰ ধাৰণা প্ৰচাৰ কৰিবলৈ আৰম্ভ কৰিলে।
- চুফীবাদে ঈশ্বৰৰ উপলব্ধিৰ ফলপ্ৰসূ উপায় হিচাপে প্ৰেম আৰু ভক্তিৰ উপাদানসমূহক গুৰুত্ব আৰোপ কৰিছিল।
- চুফীবাদত আত্ম-অনুশাসনক উপলব্ধিবোধৰ দ্বাৰা ঈশ্বৰৰ জ্ঞান লাভৰ বাবে এক অপৰিহাৰ্য চৰ্ত বুলি গণ্য কৰা হৈছিল।
- তেওঁলোকৰ মতে পীৰ বা গুৰুৰ পথ প্ৰদৰ্শন থাকিব লাগিব, যাৰ অবিহনে আধ্যাত্মিক বিকাশ অসম্ভৱ।

বা- শ্বাৰা BA-SHARA	বে-শ্বাৰা BE-SHARA
ইছলামিক আইন (শ্বৰীয়ত) আৰু ইয়াৰ নিৰ্দেশ যেনে নমাজ অনুসৰণ কৰা আদেশ	শ্বৰীয়তৰ দ্বাৰা বান্ধ খাই থকা নাই।
চিষ্টী, চুহৰাৱাৰ্ডি, ফিৰদাউছি, কাদিৰি আৰু নকচবন্দী চিলচিলাহ	কালাগুৰছ

সম্পর্কীয় চৰ্ত RELATED TERMS

- **চিলচিলা SILSILAH**- চুফী বিভিন্ন ক্রমত বা চিলচিলাহত সংগঠিত হয়। চিলচিলাহৰ অৰ্থ হৈছে গুৰু আৰু শিষ্যৰ মাজৰ অবিৰত সংযোগক বুজোৱা শৃংখল। গুৰু বা পীৰ আৰু তেওঁৰ শিষ্য বা মুৰিদৰ মাজৰ সংযোগ চুফী ব্যৱস্থাৰ এক গুৰুত্বপূৰ্ণ অংশ আছিল।
প্রতিজন পীৰে নিজৰ কাম আগবঢ়াই নিবলৈ উত্তৰাধিকাৰী বা ৱালীক মনোনীত কৰিছিল।
- **খানকাহ বা হস্পিচে KHANQAH or HOSPICE**-চুফী ভাতৃত্ববোধৰ সমাৱেশৰ বাবে বিশেষভাৱে নিৰ্মাণ কৰা এক গৃহ।
- **পীৰ PIR**-এজন চুফী আধ্যাত্মিক পথ প্ৰদৰ্শকৰ বাবে উপধি
- **মুৰিদ MURID**-চুফী আধ্যাত্মিক পথ প্ৰদৰ্শকৰ প্ৰতি দায়বদ্ধ ব্যক্তি
- **ৱালী WALI**- ৰক্ষক, বা সহায়ক - মানে মুছলমান সাধু বা পবিত্ৰ ব্যক্তি।

চিষ্টি চিলচিলা আৰু চুফী সন্ত CHISHTI SILSILAH & SUFI SAINTS

খোৱাজা মুনুদ্দিন চিষ্টি KHWAJA MUINUDDIN CHISHTI(১১৪৩-১২৩৪)

- ভাৰতত চিষ্টি নিয়ম প্ৰতিষ্ঠা কৰিছিল খোৱাজা মুইনুদ্দিন চিষ্টিয়ে।
- তেওঁৰ কাৰ্যকলাপৰ কোনো প্ৰামাণিক ৰেকৰ্ড উপলব্ধ নহয়; তেওঁ কোনো কিতাপ লিখা নাছিল, কিন্তু তেওঁৰ উত্তৰাধিকাৰীসকলৰ লগতে তেওঁৰ খ্যাতিও বৃদ্ধি পাইছিল যেন লাগে
- শিষ্য-বখতিয়াৰ কাকী।
- মৃত্যুৰ স্থান-আজমেৰ শ্বৰীফ দৰগাহ

বখতিয়াৰ কাকী BHAKTIYAR KAKI (১১৭৩-১২৩৫)

- তেওঁৰ জন্ম কিৰ্গিস্তানত।

- ইলটুটমিছৰ দিনত দিল্লী চহৰলৈ আহে।
- দিল্লী আৰু ইয়াৰ আশে-পাশে শৃংখলা প্ৰতিষ্ঠা কৰাত ডাঙৰ ভূমিকা পালন কৰিছিল।
- ইলটুটমিছ তেওঁৰ অন্যতম শিষ্য আছিল।
- কুতুবুদ্দিন বাখতিয়াৰ কাকিৰ দৰগাহ দিল্লীৰ মেহৰৌলিত অৱস্থিত।

ফৰিদ-উদ-দিন গঞ্জ-ই-শাকাৰ FARID-UD-DIN GANJ-I-SHAKAR (1175-1265 খ্ৰীষ্টাব্দ)

- কুতুব-উদ-দিন বাখতিয়াৰ কাকীৰ শিষ্য।
- বাবা ফৰিদ বা শ্বেইখ ফৰিদ নামেৰে জনাজাত।
- জন্ম পঞ্জাবৰ মুলতানৰ কোথেৱাল গাঁৱত
- ফৰিদ-উদ-দিনে নিজৰ কাম-কাজ হান্সি আৰু অজোধন (ক্ৰমে বৰ্তমানৰ হাৰিয়ানা আৰু পঞ্জাব(পাকিস্তান)ত)ত সীমাবদ্ধ কৰি ৰাখিছিল।
- দিল্লীত তেওঁৰ গভীৰ সন্মান আছিল, ইমানেই যে তেওঁ দিল্লী ভ্ৰমণ কৰিলেই তেওঁৰ চাৰিওফালে মানুহৰ ধাৰাবোৰে ভিৰ কৰিছিল।
- তেওঁৰ দৃষ্টিভংগী ইমানেই বহল আৰু মানৱীয় আছিল যে তেওঁৰ কিছুমান শ্লোক পিছলৈ আদি-শিখসকলৰ গ্ৰন্থতো অন্তৰ্ভুক্ত কৰা হৈছিল।
- বাবা ফৰিদৰ মন্দিৰটো পাকপটন চহৰত অৱস্থিত। (পাকিস্তান)
- শিষ্য-হজৰত নিজামুদ্দিন আউলিয়া

হজৰত নিজামুদ্দিন আউলিয়া HAZARAT NIZAMUDDIN AULIYA (১২৩৮-১৩২৫)

- ১২৩৮ খ্ৰীষ্টাব্দত উত্তৰ প্ৰদেশৰ বদুৱানত জন্ম
- নিজামুদ্দিনে দিল্লীৰ বিভিন্ন ঠাইত বাস কৰিছিল, তাৰ পিছত অৱশেষত ঘিয়াছপুৰত বসতি স্থাপন কৰিছিল(U.P.)।

- নিজামুদ্দিন আউলিয়াই যোগাসন শ্বাস-প্রশ্বাসৰ ব্যায়াম গ্ৰহণ কৰিছিল, যোগীসকলে তেওঁক সিধ Sidh বা 'পাৰফেক্ট perfect' বুলি কয়।
- নিজামুদ্দিন দৰগাহ - দিল্লী
- শিষ্য -শ্বেখ নাছিৰুদ্দিন চিৰাগ দিল্লী, আমিৰ খুছৰো।

নাছিৰুদ্দিন মাহমুদ চিৰাগ-ই-দিল্লী NASIRUDDIN MAHMUD CHIRAG-E-DELHI (১২৭৪-১৩৫৬)

- দিল্লীৰ পৰা চিষ্টী ক্ৰমৰ শেষ গুৰুত্বপূৰ্ণ চুফী।
- উত্তৰ প্ৰদেশৰ অযোধ্যাত জন্ম।
- তেওঁৰ সমাধি ফিৰোজ শ্বাহ টোগলকে (১৩৫১-১৩৮৮) নিৰ্মাণ কৰিছিল।
- চিৰাগ-ই-দিল্লী দৰগাহ দিল্লীৰ চিৰাগ গাঁৱত অৱস্থিত।
- শিষ্য-খোৱাজা বন্দে নৱাজ গেছু দাৰাজ যিয়ে দক্ষিণ ভাৰতত চিষ্টী শৃংখলা বিয়পাইছিল।
- চতুৰ্দশ শতিকাৰ মাজভাগত নাছিৰুদ্দিন চিৰাগ-ই-দিল্লীৰ মৃত্যুৰ পিছত চিষ্টীসকলৰ দিল্লীত কোনো গুৰুত্বপূৰ্ণ চুফী নাছিল।
- ফলত চিষ্টী সন্তসকলে বিয়পি পৰিল, আৰু ভাৰতৰ পূব আৰু দক্ষিণ অংশলৈও নিজৰ বাৰ্তা বিস্তাৰ কৰিলে।

চিষ্টী চিলচিলাহ আৰু সুহৰৱৰ্দী চিলচিলাহ CHISHTI SILSILAH & SUHARWARDI

- চিষ্টীসকলৰ সৈতে প্ৰায় একে সময়তে সুহৰৱৰ্দী অৰ্ডাৰ ভাৰতত প্ৰৱেশ কৰিছিল যদিও ইয়াৰ কাৰ্যকলাপ বহুলাংশে পঞ্জাৰ আৰু মুলতানত সীমাবদ্ধ আছিল।
- এই আদেশৰ আটাইতকৈ পৰিচিত সন্ত আছিল শ্বেইখ শ্বিহাবুদ্দিন চুহৰৱাৰ্দি আৰু হামিদ-উদ্দিন নাগৰী।

- চিষ্টিকলৰ দৰে সুহৰৱৰ্দী সন্তসকলে দৰিদ্ৰ জীৱন যাপন কৰাত বিশ্বাস কৰা নাছিল।
- তেওঁলোকে ৰাষ্ট্ৰৰ সেৱা গ্ৰহণ কৰিছিল, আৰু তেওঁলোকৰ কিছুমানে ধৰ্মীয় বিভাগত গুৰুত্বপূৰ্ণ পদবীত আছিল।
- আনহাতে চিষ্টিকলে ৰাষ্ট্ৰৰ ৰাজনীতিৰ পৰা আঁতৰি থাকিবলৈ পছন্দ কৰিছিল আৰু শাসক আৰু সম্ভ্ৰান্ত লোকৰ সংগ এৰাই চলিছিল।

ভক্তি আন্দোলন আৰু ভক্তিৰ সন্তসকল THE BHAKTI MOVEMENT & BHAKTI SAINTS

শংকৰাচাৰ্য SANKARACHARYA (৭৮৮ খ্ৰীষ্টাব্দ-৮২০ খ্ৰীষ্টাব্দ)

- নৱম শতিকাত শংকৰে হিন্দু ধৰ্মক নতুন অভিযুখীতা প্ৰদান কৰি হিন্দু পুনৰুজ্জীৱনবাদী আন্দোলন আৰম্ভ কৰে।
- তেওঁৰ জন্ম কেৰালাৰ কালাডীত।
- শংকৰৰ দৰ্শনক অদ্বৈতবাদ বা অদ্বৈতবাদৰ মতবাদ বুলি কোৱা হয়।
- শংকৰৰ মতে ঈশ্বৰ আৰু সৃষ্টি জগতখন এক: পাৰ্থক্যবোৰ স্পষ্ট আছিল যদিও বাস্তৱ নাছিল, আৰু অজ্ঞানৰ বাবেই উদ্ভৱ হৈছিল, মায়া ইয়াৰ অংশ আছিল।

ৰামানুজ RAMANUJA ১১ খ্ৰীষ্টাব্দ

- তেওঁ বৰ্তমানৰ চেন্নাইৰ ওচৰৰ শ্ৰীপেৰুম্বুদুৰত জন্মগ্ৰহণ কৰিছিল, বিশিষ্টদ্বৈত প্ৰচাৰ কৰিছিল।
- তেওঁৰ মতে ঈশ্বৰ সগুণব্ৰহ্ম।
- সৃষ্টি প্ৰক্ৰিয়া আৰু সৃষ্টিৰ সকলো বস্তু বাস্তৱ যদিও শংকৰাচাৰ্যই কোৱাৰ দৰে মায়াময় নহয়।
- তেওঁ প্ৰবৃত্তীমৰ্গ বা ঈশ্বৰৰ ওচৰত আত্মসৰ্পণৰ পথৰ পোষকতা কৰিছিল।

মাধৱ MADHAVA ১৩ খ্ৰীষ্টাব্দ

- ১৩ খ্ৰীষ্টাব্দ-কানাড়া অঞ্চল।

- তেওঁ দ্বৈত বা জীৱত্ব আৰু পৰমাত্মাৰ দ্বৈতবাদৰ প্ৰচাৰ কৰিছিল।
- তেওঁৰ দৰ্শন অনুসৰি পৃথিৱীখন কোনো ভ্ৰম নহয় বৰঞ্চ এক বাস্তৱ।

ৰামানন্দ RAMANADA (১৪০০-১৪৭০)

- তেওঁৰ জন্ম এলাহাবাদত। তেওঁ প্ৰথমে ৰামানুজৰ অনুগামী আছিল।
- পিছলৈ তেওঁ নিজাকৈ ছীট প্ৰতিষ্ঠা কৰি বানাবস আৰু আগ্ৰাত হিন্দী ভাষাত নিজৰ নীতিৰ প্ৰচাৰ কৰে।
- তেওঁৰ শিষ্য সকল আছিল: ক) কবীৰ, এজন মুছলমান শিপিনী খ) ৰাইদাছা, এজন জোতা
- গ) সেনা, এজন নাপিত ঘ) সাধনা, কচাই ঙ) ধননা, জাট খেতিয়ক চ) নৰহৰাই, সোণাৰী আৰু
- ছ) পিপা, ৰাজপুত ৰাজকুমাৰ।

কবীৰ KABIR-১৫ খ্ৰীষ্টাব্দ

- তেওঁৰ জন্ম হৈছিল বানাবসৰ ওচৰত এগৰাকী ব্ৰাহ্মণ বিধৱাৰ ঘৰত।
- পেছাত শিপিনী মুছলমান দম্পতীয়ে তেওঁক ডাঙৰ-দীঘল কৰিছিল।
- তেওঁ ৰামানন্দৰ শিষ্য আছিল।
- তেওঁ মূৰ্তিপূজা, তীৰ্থযাত্ৰা, পবিত্ৰ নদীত গা ধোৱা বা নমাজকে ধৰি আনুষ্ঠানিক উপাসনাত অংশগ্ৰহণ কৰাটোক নিন্দা কৰিছিল।
- তেওঁ হিন্দু আৰু মুছলমানক 'একে মাটিৰ পাত্ৰ' বুলি বৰ্ণনা কৰি সকলো ধৰ্মৰ অপৰিহাৰ্য একত্বৰ ওপৰত গুৰুত্ব আৰোপ কৰিছিল।
- তেওঁৰ বাবে ৰাম আৰু আল্লাহ মন্দিৰ আৰু মছজিদ একে আছিল।
- কবীৰৰ মতে, সাধু জীৱনৰ স্বাৰ্থত ঘৰৰ জীৱন পৰিত্যাগ কৰাটো প্ৰয়োজনীয় নহয়।

- তেওঁক বহস্যবাদী সন্তসকলৰ ভিতৰত সৰ্বশ্ৰেষ্ঠ বুলি গণ্য কৰা হয় আৰু তেওঁৰ অনুগামীসকলক কবীৰপন্থী বুলি কোৱা হয়।
- ১৫১৮ চনত গোৰখপুৰ (U.P) ৰ ওচৰৰ মাঘৰত কবীৰৰ মৃত্যু হয়।
- ৰচনা- বিজক Bijak, সাখী গ্ৰন্থ Sakhi Granth, কবীৰ গ্ৰন্থাৱলী Kabir Granthawali আৰু অনুৰাগ সাগৰ Anurag Sagar।

গুৰুনাৰু GURUNANAK (১৪৬৯-১৫৩৯)

- শিখ ধৰ্মৰ প্ৰতিষ্ঠাপক আৰু কবীৰৰ শিষ্য গুৰু নানক।
- তেওঁৰ জন্ম হৈছিল লাহোৰৰ সমীপৰ তালৱাণ্ডীত।
- তেওঁ জাতিগত পাৰ্থক্য আৰু পবিত্ৰ নদীত গা ধোৱাৰ দৰে আচাৰ-অনুষ্ঠানক খিষ্কাৰ দিছিল।
- তেওঁৰ অনুগামীসকল শিখ নামেৰে পৰিচিত আছিল।

চৈতন্য মহাপ্ৰভু CHAITANYA MAHAPRABHU-১৫ খ্ৰীষ্টাব্দ

- তেওঁ আছিল, কৃষ্ণ পূজাক জনপ্ৰিয় কৰি তোলা বংগৰ আন এজন সুপৰিচিত সাধু আৰু সংস্কাৰক।
- তেওঁৰ বিশ্বাস আছিল যে-প্ৰেম আৰু ভক্তি, গীত আৰু নৃত্যৰ জৰিয়তে এজন ভক্তই ঈশ্বৰৰ সান্নিধ্য অনুভৱ কৰিব পাৰে।
- চৈতন্যই বৃন্দাবনকে ধৰি সমগ্ৰ ভাৰত ভ্ৰমণ কৰি কৃষ্ণ পূজাক পুনৰুজ্জীৱিত কৰিছিল বুলি কোৱা হয়।
- বিশেষকৈ ভাৰতৰ পূব অংশত তেওঁ অসাধাৰণ প্ৰভাৱ পেলাইছিল আৰু কিছুমান মুছলমান আৰু নিম্নবৰ্ণৰ লোককে ধৰি বহুল অনুগামীক আকৰ্ষণ কৰিছিল।

বল্লভাচাৰ্য্য VALLABHACHARYA (১৪৭৯-১৫৩১)

- ৰামানুজৰ ৰ অনুগামী -জন্ম চণ্ডীশগড়
- বৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ কৃষ্ণ পূজাৰ প্ৰচাৰক
- তেওঁৰ ধৰ্মক ৰুদ্ৰসম্প্ৰদয় বা পুষ্টিমৰ্গ নামেৰে জনাজাত।
- তেওঁ সুদ্ধৰতীয়া বা বিশুদ্ধ অদ্বৈততা বা বিশুদ্ধ একতাবাদৰ প্ৰচাৰ কৰিছিল।
- ঈশ্বৰ আৰু আত্মা পৃথক নহয়, কিন্তু এক। ভক্তিৰ জৰিয়তে ভগৱানক উপলব্ধি কৰিব পাৰি।
- পুষ্টিমৰ্গ-ঈশ্বৰৰ কৃপাৰ পথ।

সুৰদাস SURDAS (১৪৭৮-১৫৮১)

- হাৰিয়ানাৰ ফৰিদাবাদ জিলাৰ ছিহি গাঁৱত জন্ম।
- তেওঁ বল্লাভাচাৰ্য্যৰ শিষ্য আছিল।
- উত্তৰ ভাৰতত কৃষ্ণ পূজা জনপ্ৰিয় কৰিছিল।
- পৃষ্ঠপোষক-মোগল সম্ৰাট আকবৰ।
- সুৰ সাগৰ, সুৰ সৰৱালী আদিৰ লেখক।

তুলসীদাস TULSIDAS (১৫৪৩-১৬২৩)

- তেওঁ ৰামৰ উপাসক আছিল।
- তেওঁ উত্তৰ প্ৰদেশৰ পূব অঞ্চলত প্ৰচলিত হিন্দী ভাষাৰ এটা উপভাষা ব্যৱহাৰ কৰিছিল।
- বিখ্যাত ৰচনা- ৰামচৰিতমানস, ৰামায়ণৰ হিন্দী সংস্কৰণ।

মিৰাভাই MIRABHAI (১৪৯৮-১৫৪৭)

- জন্ম ৰাজস্থানত।

- তেওঁ কৃষ্ণৰ মহান ভক্ত আছিল
- ভজন (ভক্তিমূলক গীত)ৰ বাবে ৰাজস্থানত জনপ্ৰিয় হৈ পৰিছিল।

দাদু দয়াল DADU DAYAL (১৫৪৪-১৬০৩)

- তেখেতৰ জন্ম হৈছিল গুজৰাটত।
- বেছিভাগ সময়ে ৰাজস্থানত বাস কৰিছিল।
- তেওঁ অসাম্প্ৰদায়িক (নিপাকজী) পথৰ পোষকতা কৰিছিল।
- তেওঁ হিন্দু বা মুছলমান ৰূপে নিজৰ পৰিচয় দিবলৈ অস্বীকাৰ কৰিছিল।
- তেওঁ দাদুপন্থ নামেৰে পৰিচিত এটা পন্থা প্ৰতিষ্ঠা কৰিছিল।
- ভগৱানৰ প্ৰতি ভক্তি কেৱল বিশেষ ধৰ্মৰ মাজতে সীমাবদ্ধ থাকিব নালাগে।
- বিখ্যাত ৰচনা আছিল দাদু অনুভৱ বাণী।

নিম্বৰকা NIMBARKA -১৬ খ্ৰীষ্টাব্দ

- অন্ধ্ৰ প্ৰদেশৰ ভক্তি সন্ত।
- কৃষ্ণ আৰু ৰাধাক পূজা কৰিছিল।
- তেওঁ দ্বৈতদ্বৈত দৰ্শন প্ৰচাৰ কৰিছিল - জগত আৰু আত্মা ঈশ্বৰ (ব্ৰহ্ম)ৰ পৰা পৃথক।
- কেৱল ঈশ্বৰৰ সহায়ত তেওঁলোকে জীয়াই থাকিব পাৰিছিল। পৃথক যদিও নিৰ্ভৰশীল।

অধ্যায় ৬- বিজয়নগৰ সাম্ৰাজ্য VIJAYNAGAR EMPIRE

উৎসসমূহ SOURCES

- **স্থানীয় সাহিত্য INDIGENOUS LITERATURE** - কৃষ্ণদেৱৰ অমুকথামল্যদ, গংগাদেৱীৰ মাদুৰাবিজয়ন (কুমাৰকাম্পানৰ মাদুৰাই যাত্ৰাৰ বিষয়ে মাদুৰাবিজয়মত বৰ্ণনা কৰা হৈছে।) আৰু আল্লাছনীপেদাহুৰ (তেলেগু সাহিত্যত বিশিষ্ট) মনুচৰতম।
- **শিলালিপি INSCRIPTIONS** - দেৱৰায় দ্বিতীয়ৰ শ্ৰীৰংগম তামৰ ফলকৰ দৰে তামৰ ফলকৰ শিলালিপিসমূহে বিজয়নগৰ শাসকসকলৰ বংশাৱলী আৰু সাফল্যৰ তথ্য প্ৰদান কৰে।

বিজয়নগৰ সাম্ৰাজ্য VIJAYNAGAR EMPIRE -বংশ DYNASTIES (খ্ৰীষ্টপূৰ্ব ১৩৩৬ চনৰ পৰা ১৬৪৬ চনলৈ)

সংগম বংশ SANGAM DYNASTY

- বিজয়নগৰ ৰাজ্যৰ প্ৰতিষ্ঠা-
- বিজয়নগৰ ৰাজ্য আৰু নগৰখন প্ৰতিষ্ঠা কৰিছিল হৰিহৰ-১ আৰু বুদ্ধা-১ (সংগমৰ পুত্ৰ) যিসকল কাকতীয়াৰ সামন্ত আছিল।
- পিছলৈ তেওঁলোকে স্বাধীনতা ঘোষণা কৰি টুংগভদ্ৰা নদীৰ দক্ষিণ পাৰত এখন নতুন নগৰ প্ৰতিষ্ঠা কৰে। ইয়াক বিজয়নগৰ অৰ্থাৎ বিজয় নগৰ বুলি কোৱা হৈছিল।
- **কুমাৰকাম্পান KUMARAKAMPANA (বুদ্ধা-১ ৰজাৰ পুত্ৰ) -**
- কুমাৰ কাম্পানাই মাদুৰাই চুলতান ৰাজ্যৰ সফল আক্ৰমণৰ নেতৃত্ব দিয়ে।

সালুৱ বংশ SALUVA DYNASTY

- প্ৰতিষ্ঠা কৰিছে সালুৱ নৰসিংহই। ইয়াৰ ৰাজত্ব কিছু সময়ৰ বাবেহে (১৪৮৬-১৫০৯) আছিল।

তুলুৱ বংশ TULVA DYNASTY

- প্রতিষ্ঠা কৰিছে বিৰা নৰসিংহই

কৃষ্ণদেৱ ৰায় KRISHNADEVA RAYA (১৫০৯-১৫৩০)

- বিজয়নগৰ শাসকসকলৰ ভিতৰত সৰ্বশ্ৰেষ্ঠ কৃষ্ণদেৱ ৰায় তুলৰ বংশৰ অন্তৰ্গত আছিল।
- আলবাকুৰেৰে তেওঁৰ ৰাষ্ট্ৰদূত কৃষ্ণদেৱ ৰায় ওচৰলৈ পঠিয়াইছিল।
- তেওঁ সাহিত্য আৰু শিল্পৰ এক বৃহৎ পৃষ্ঠপোষক আছিল আৰু তেওঁ অন্ধ ভোজা নামেৰে পৰিচিত আছিল।
- তেওঁৰ ৰাজদৰবাৰত অষ্টদিগ্গজ নামেৰে পৰিচিত আঠজন বিশিষ্ট পণ্ডিত আছিল।
- আল্লাছানি পেদান্না আছিল সৰ্বশ্ৰেষ্ঠ আৰু তেওঁক অন্ধকবিতা পিতামাগা বুলি কোৱা হৈছিল। তেওঁৰ গুৰুত্বপূৰ্ণ গ্ৰন্থসমূহৰ ভিতৰত মনুচৰম আৰু হৰিকথাছৰম অন্যতম।
- পিংলী সুৰনা আৰু তেনালি ৰামকৃষ্ণ আন আন গুৰুত্বপূৰ্ণ পণ্ডিত আছিল।
- কৃষ্ণদেৱ ৰায় নিজেই এখন তেলেগু গ্ৰন্থ, অমুকথামাল্যাধ আৰু সংস্কৃত গ্ৰন্থ জাম্বৱতী কল্যাণম আৰু উষাপৰিণাম ৰচনা কৰিছিল।

তুলৰ বংশৰ পিছৰ শাসকসকল LATER RULERS OF TULVA DYNASTY

- কৃষ্ণ দেৱ ৰায়ৰ মৃত্যুৰ পিছত অচুতদেৱ আৰু ভেংকটে সিংহাসনৰ উত্তৰাধিকাৰী হয়।
- তালাইকোটা যুদ্ধত Battle of Talaikotta (Raksasa Thangadi-1565)- ৰাম ৰায়ৰ ৰাজত্বকালত ১৫৬৫ চনত তালাইকোটা যুদ্ধত বিজাপুৰ, আহমদনগৰ, গোলকণ্ডা আৰু বিদাৰৰ সংযুক্ত বাহিনীয়ে তেওঁক পৰাস্ত কৰে।
- এই যুদ্ধক ৰক্ষসা থাংগাদি বুলিও কোৱা হয়।
- ৰাম ৰায়ক কাৰাগাৰত ভৰাই ফাঁচী দিয়া হয়।
- বিজয়নগৰ চহৰত ধ্বংস হয়।

- এই যুদ্ধ সাধাৰণতে বিজয়নগৰ সাম্ৰাজ্যৰ অন্ত পৰা বুলি গণ্য কৰা হৈছিল।
- কিন্তু আৰবিডু বংশৰ অধীনত বিজয়নগৰ ৰাজ্যৰ আৰু প্ৰায় এক শতিকা অস্তিত্বত আছিল।

আৰবিডু বংশ ARAVIDU DYNASTY

- থিৰমালা, শ্ৰীৰঙা আৰু দ্বিতীয় ভেংকট এই বংশৰ গুৰুত্বপূৰ্ণ শাসক আছিল।
- বিজয়নগৰ ৰাজ্যৰ শেষ শাসক আছিল শ্ৰীৰংগ-৩।

প্ৰশাসন ADMINISTRATION

- **সাম্ৰাজ্য বিভাজন DIVISION OF EMPIRE** - সাম্ৰাজ্যক বিভিন্ন প্ৰশাসনিক এককত বিভক্ত কৰা হৈছিল যাক মণ্ডলাম, নাডু, স্থল আৰু শেষত গ্ৰাম বুলি কোৱা হৈছিল। মণ্ডলামৰ ৰাজ্যপালক মণ্ডলেশ্বৰ বা নায়ক বুলি কোৱা হৈছিল। বিজয়নগৰ শাসকে প্ৰশাসনত স্থানীয় কৰ্তৃপক্ষক সম্পূৰ্ণ ক্ষমতা প্ৰদান কৰিছিল।
- **ৰাজহ আৰু ব্যয় REVENUE AND EXPENDITURE** - সামন্তীয় মুখীয়ালৰ পৰা ভূমি ৰাজহ, কৰ আৰু উপহাৰৰ উপৰিও বন্দৰত সংগ্ৰহ কৰা শুল্ক, বিভিন্ন বৃত্তিৰ ওপৰত কৰ আন আয়ৰ উৎস আছিল। শস্যৰ প্ৰকাৰ, মাটি, জলসিঞ্চনৰ পদ্ধতি অনুসৰি ভূমিৰ ৰাজহৰ তাৰতম্য আছিল। ব্যয়ৰ ভিতৰত ৰজাৰ ব্যক্তিগত খৰচ আৰু তেওঁ দিয়া দান-বৰঙণি আৰু সামৰিক ব্যয় অন্তৰ্ভুক্ত আছিল।
- **সেনাবাহিনী ARMY** - বিজয়নগৰ সেনা সুসংগঠিত আৰু দক্ষ আছিল। ইয়াত অশ্বাৰোহী, পদাতিক বাহিনী, আৰ্টিলাৰী আৰু হাতী আছিল। বিদেশী ব্যৱসায়ীৰ পৰা উচ্চ জাতৰ ঘোঁৰা ক্ৰয় কৰা হৈছিল। সেনাবাহিনীৰ শীৰ্ষ শ্ৰেণীৰ বিষয়াসকলক নায়ক বা পলিগাৰ নামেৰে জনা গৈছিল। তেওঁলোকৰ সেৱাৰ সলনি মাটি দিয়া হৈছিল। এই মাটিবোৰক অমৰম বুলি কোৱা হৈছিল। সৈন্যক সাধাৰণতে নগদ ধন দিয়া হৈছিল।
- **অমৰানায়ক ব্যৱস্থা AMARNAYAKA SYSTEM** অমৰা-নায়কসকল আছিল সামৰিক সেনাপতি যিসকলক ৰায়ৰ দ্বাৰা শাসন কৰিবলৈ ভূখণ্ড দিয়া হৈছিল। অঞ্চলটোৰ কৃষক, শিল্পকৰ্মী আৰু ব্যৱসায়ীৰ পৰা কৰ আৰু অন্যান্য বাবদ ধন সংগ্ৰহ কৰে। তেওঁলোকে ৰাজহৰ এটা অংশ ব্যক্তিগত ব্যৱহাৰৰ বাবে আৰু ঘোঁৰা আৰু হাতীৰ এটা নিৰ্দিষ্ট দল ৰক্ষণাবেক্ষণৰ বাবে ৰাখিছিল। এই ব্যৱস্থাৰ বহু বৈশিষ্ট্য দিল্লী চুলতানীৰ ইক্টা ব্যৱস্থাৰ পৰাই উদ্ভৱ হৈছিল।

সামাজিক জীৱন **SOCIAL LIFE**

- **জাতি ব্যৱস্থা CASTE SYSTEM**-আল্লাসনী পেদ্ম্নাই তেওঁৰ মনুচৰিতত বিজয়নগৰ সমাজত চাৰিটা জাতি - ব্ৰাহ্মণ, ক্ষত্ৰিয়, বৈশ্য আৰু শূদ্ৰ -ৰ অস্তিত্বৰ কথা উল্লেখ কৰিছে।
- **ধৰ্ম RELIGION** -সংগম শাসকসকল মূলতঃ শৈৱত আছিল আৰু বিৰূপাক্ষ তেওঁলোকৰ পৰিয়ালৰ দেৱতা আছিল।

সাংস্কৃতিক অৱদান **CULTURAL CONTRIBUTION**

- বিজয়নগৰ সাম্ৰাজ্যৰ শাসকসকল (১৩৩৫-১৫৬৫ খ্ৰীষ্টাব্দ) হাম্পি (কৰ্ণাটক) ৰাজধানীৰে শিল্প আৰু স্থাপত্যৰ মহান পৃষ্ঠপোষক আছিল।
- চোল, হয়শাল, পাণ্ডিয়া, চালুক্যৰ স্থাপত্য শৈলীৰ বৈশিষ্ট্যসমূহ একত্ৰিত কৰিছিল। তেওঁলোকৰ অধীনত স্থাপত্য শৈলী বিজাপুৰৰ ভাৰত ইছলামিক শৈলীৰ দ্বাৰা প্ৰভাৱিত হ'বলৈ ধৰিলে। মন্দিৰৰ দেৱালত খোদিত আৰু জ্যামিতিক আৰ্হিৰে অতিশয় সজাই তোলা হৈছিল।
- আগতে সন্মুখৰ ফালে থকা গোপুৰমবোৰ এতিয়া সকলো ফালে নিৰ্মাণ কৰা হ'ল।
- বিজয়নগৰ স্থাপত্যৰ প্ৰধান বৈশিষ্ট্য আছিল ওখ ৰায় গোপুৰম বা দুৱাৰ নিৰ্মাণ আৰু মন্দিৰ চৌহদত খোদিত স্তম্ভ থকা কল্যাণমণ্ডপ।
- প্ৰতিটো মন্দিৰত এটাতকৈ অধিক মণ্ডপ নিৰ্মাণ কৰা হৈছিল। কেন্দ্ৰীয় মণ্ডপ কল্যাণ মণ্ডপ নামেৰে জনাজাত হ'ল।
- ঘোঁৰা বা পৌৰাণিক প্ৰাণী যালি, এই স্তম্ভসমূহত পোৱা আটাইতকৈ সাধাৰণ প্ৰাণী আছিল।
- বিত্তলাস্বামী আৰু হাজাৰা ৰামাস্বামী মন্দিৰ এই শৈলীৰ উত্তম উদাহৰণ আছিল।

বাহমানী ৰাজ্য BAHMANI KINGDOM

আলাউদ্দিন হাছান বাহমান শ্বাহ (১৩৪৭-৫৮)

- তেওঁ হাছান গাংগু নামেৰেও পৰিচিত আৰু যাৰ মূল নাম ইছমাইল মুখ আমাৰ ৰাজধানী গুলবৰ্গাত (প্ৰথম ৰাজধানী) বাহমানী ৰাজ্য প্ৰতিষ্ঠা কৰিছিল।
- মুঠ চৈধ্যজন বাহমানী চুলতান আছিল।

তাজ-উদ-দিন ফিৰোজ শ্বাহ (১৩৯৭-১৪২২)

- তেওঁলোকৰ সকলোৰে ভিতৰত সৰ্বশ্ৰেষ্ঠ। ডেকানক ভাৰতৰ সাংস্কৃতিক কেন্দ্ৰ হিচাপে গঢ়ি তুলিবলৈ তেওঁ দৃঢ়প্ৰতিজ্ঞ আছিল।
- বৃহৎ পৰিসৰত বৃহৎ সংখ্যক হিন্দুক প্ৰশাসনত অন্তৰ্ভুক্ত কৰা।
- তেওঁ জ্যোতিৰ্বিজ্ঞানৰ সাধনাক উৎসাহিত কৰি দৌলাতাবাদৰ ওচৰত এটা নিৰীক্ষণ কেন্দ্ৰ নিৰ্মাণ কৰে।
- তেওঁৰ ৰাজ্য চাউল আৰু ডাভোলৰ বন্দৰসমূহৰ প্ৰতি বহুত মনোযোগ দিছিল যিয়ে পাৰস্য উপসাগৰ আৰু লোহিত সাগৰৰ পৰা বাণিজ্যিক জাহাজ আকৰ্ষণ কৰিছিল।

আহমদ শ্বাহ ৱালি AHMAD SHAH WALI (১৪২২-৩৫)

- গুলবৰ্গাৰ পৰা ৰাজধানী বিদাৰলৈ স্থানান্তৰিত কৰিলে

মাহমুদ গাৱান MAHMUD GAWAN

- ১৪৬৩-৮১ চনৰ ভিতৰত তেওঁ মহম্মদ-৩ শ্বেলৰ প্ৰধানমন্ত্ৰী বা পেশৱা আছিল।
- তেওঁৰ নিৰ্দেশনাত বাহমানী ৰাজ্যৰ পুনৰুত্থান দেখা গ'ল।
- তেওঁৰ সামৰিক বিজয়ৰ ভিতৰত কংকন, গোৱা আৰু কৃষ্ণ-গোদাবৰী বদ্বীপ আদি আছিল।
- তেওঁ ৰাজ্যখন আঠ তাৰাফত ভাগ কৰিলে, প্ৰত্যেকটো তাৰাফদাৰৰ দ্বাৰা পৰিচালিত।

- প্ৰতিখন প্ৰদেশতে চুলতানৰ খৰচৰ বাবে খালিছা (মাটিৰ টুকুৰা) আঁতৰাই ৰখা হৈছিল।
- তেওঁ বিদাৰত এখন কলেজ নিৰ্মাণ কৰিবলৈ অনুদান কৰিছিল যিখন পাৰ্চী শৈলীৰ স্থাপত্যত নিৰ্মাণ কৰা হৈছিল।
- নিজৰ দায়িত্বৰ পৰা আঁতৰি যোৱা সম্ভ্ৰান্ত লোকসকলৰ বাবে ভাট্টা হ্ৰাস কৰা হৈছিল। এই কথা সম্ভ্ৰান্ত লোকসকলৰ অপছন্দ আছিল।
- অসন্তুষ্ট সম্ভ্ৰান্ত লোকসকলে গাৱান (এজন আফাকী)ৰ বিৰুদ্ধে ষড়যন্ত্ৰ সংগঠিত কৰি ১৪৮২ চনত তেওঁক মৃত্যুদণ্ড দিয়ে। গাৱানক ফাঁচী দিয়াৰ পিছত বাহমানী ৰাজ্যৰ অৱনতি আৰু বিভাজন হ'বলৈ ধৰে।
- আহমদনগৰ, বিজাপুৰ, বেৰাৰ, গোলকণ্ডা আৰু বিদাৰ ডেক্কান চুলতানাত নামেৰে জনাজাত।

বাহমনী ৰাজ্যৰ ভংগ BREAKUP OF THE BAHMANI KINGDOM

আহমেদনগৰৰ নিজাম শ্বাহীছ NIZAM SHAHIS OF AHMEDNAGAR(১৪৯০-১৬৩৩)

- আহমেদনগৰ চহৰৰ প্ৰতিষ্ঠাপক আৰু ৰাজ্যখন প্ৰতিষ্ঠা কৰিছিল আহমদ নিজাম শ্বাহে।
- পিছলৈ শ্বাহজাহানে (১৬৩৩) জয় কৰি নিজৰ সংলগ্ন কৰে।

বিজাপুৰৰ আদিল শ্বাহীছ ADIL SHAHIS OF BIJAPUR (১৪৯০-১৬৮৬)

- প্ৰতিষ্ঠা কৰিছে ইউছুফ আদিল শ্বাহে।
- সৰ্বশ্ৰেষ্ঠ শাসক আছিল ইব্ৰাহিম আদিল শ্বাহ।
- পাৰ্চী ভাষাৰ ঠাইত ডাখিনীক দৰবাৰী ভাষা হিচাপে প্ৰৱৰ্তন কৰে।
- পিছলৈ বিজাপুৰ জয় কৰি ঔৰংজেবে নিজৰ দখল কৰে (১৬৮৭)।

গোল গম্বুজ GOL GUMBUZ

- কৰ্ণাটকৰ বিজাপুৰত অৱস্থিত মহম্মদ আদিল শ্বাহে নিৰ্মাণ কৰিছিল গোল গম্বুজ।
- মহম্মদ আদিল শ্বাহ (১৬২৭-১৬৫৭ চনত শাসন কৰা)ৰ সমাধি।
- ভেটিকান চহৰ ৰোমৰ চেণ্ট পিটাৰৰ পিছত বিশ্বৰ দ্বিতীয় বৃহত্তম, স্তম্ভহীন, গম্বুজ।
- কেন্দ্ৰীয় কক্ষ, প্ৰতিটো শব্দ সাতবাৰ প্ৰতিধ্বনিত হয়। (ফুচফুচাই কোৱা গেলেৰী)।
- ভাৰত-ইছলামিক স্থাপত্য

বেৰাৰৰ ইমাদ শ্বাহীছ IMAD SHAHIS OF BERAR(১৪৯০-১৫৭৪)

- দৌলাতাবাদক ৰাজধানী হিচাপে লৈ ফতুল্লাহ খান ইমাদ-উল-মুন্কে প্ৰতিষ্ঠা কৰিছিল।
- পিছলৈ আহমদনগুৰৰ এজন নিজাম শ্বাহী শাসকে ইয়াক দখল কৰি নিজৰ সংযোজন কৰে।

গোলকণ্ঠাৰ কুতুব শ্বাহীছ QUTUB SHAHIS OF GOLCONDA (১৫১৮-১৬৮৭)

- কুলী কুতুব শ্বাহে (১৫১৮-৪৩) প্ৰতিষ্ঠা কৰিছিল যিয়ে বিখ্যাত গোলকণ্ঠা দুৰ্গ নিৰ্মাণ কৰি ইয়াক নিজৰ ৰাজধানী কৰি লৈছিল।
- কুতুব শ্বাহী ৰাজ্যৰ আটাইতকৈ গুৰুত্বপূৰ্ণ বন্দৰ আছিল মাছুলিপট্‌নম।
- মহম্মদ কুলি কুতুব শ্বাহে হায়দৰাবাদ আৰু চাৰ্মিনাৰ চহৰ প্ৰতিষ্ঠা কৰে।
- পৰৱৰ্তী সময়ত ঔৰংজেবে (১৬৮৭) এই ৰাজ্যখন নিজৰ অধীনলৈ আনে।
- ১৫৯১ চনত মহম্মদ কুলী কুতুব শ্বাহে নিৰ্মাণ কৰিছিল চাৰ্মিনাৰ।
- মুছি নদীৰ পূব পাৰত অৱস্থিত এই চাৰ্মিনাৰ।
- মহামাৰী নিৰ্মূলৰ স্মৃতিত, চহৰৰ মাজমজিয়াত নিৰ্মাণ কৰা হৈছিল চাৰ্মিনাৰ।

বিদাৰৰ বাৰিদ শ্বাহীছ BIRAD SHAHIS OF BIDAR (১৫২৮-১৬১৯)

- প্ৰতিষ্ঠা কৰিছে আলী বাৰিদে।
- পৰৱৰ্তী সময়ত বিজাপুৰৰ আদিল শ্বাহীসকলে ইয়াক সংলগ্ন কৰে।

অধ্যায় ৭-মোগল সাম্রাজ্য THE MUGHAL EMPIRE

- তুর্কী-মংগোল মূলৰ মুছলমান বংশ যিয়ে ১৬ শতিকাৰ আৰম্ভণিৰ পৰা ১৮ শতিকাৰ মাজভাগলৈকে উত্তৰ ভাৰতৰ বেছিভাগ অঞ্চল শাসন কৰিছিল।
- মাতৃৰ ফালৰ পৰা তেওঁলোক মংগোল জনগোষ্ঠী, চীন আৰু মধ্য এছিয়াৰ শাসক চেংগিছ খানৰ (মৃত্যু ১২২৭ চনত) বংশধৰ আছিল।
- পিতৃৰ ফালৰ পৰা তেওঁলোক টাইমুৰৰ (মৃত্যু ১৪০৫ চনত) উত্তৰাধিকাৰী আছিল।

বাবৰ BABUR(১৫২৬-১৫৩০)

- পানীপাটৰ প্ৰথম যুদ্ধ-(২০ এপ্ৰিল ১৫২৬)
- ১৫২৬ চনৰ ২১ এপ্ৰিলত উত্তৰ ভাৰতত সংঘটিত হোৱা বাবৰ আগ্ৰাসী বাহিনী আৰু লোডী সাম্ৰাজ্যৰ মাজত পানীপাটৰ প্ৰথম যুদ্ধ হয়।
- ইয়াৰ দ্বাৰা মোগল সাম্ৰাজ্যৰ আৰম্ভণি হৈছিল। এইখন আছিল বাৰুদৰ আগ্নেয়াস্ত্ৰ আৰু টোপৰ সৈতে জড়িত পুৰণি যুদ্ধসমূহৰ ভিতৰত অন্যতম।
- ভাৰতত বাৰুদ জনাজাত আছিল যদিও বাবৰৰ আগমনৰ লগে লগে টোপ (চকাত চলা ডাঙৰ, গধুৰ বন্দুক,)ৰ বাবে ইয়াৰ ব্যৱহাৰ উত্তৰ ভাৰতত সাধাৰণ হৈ পৰিছিল।
- বাবৰে যুদ্ধৰ আধুনিক কৌশল ব্যৱহাৰ কৰি তুলঘুমা আৰু আৰবৰ মাৰাত্মক সংমিশ্ৰণৰ প্ৰৱৰ্তন কৰে।
- তুলঘুমাৰ অৰ্থ আছিল সেনাবাহিনীক বাওঁ, সোঁ আৰু কেন্দ্ৰীয় ইউনিটত বিভক্ত কৰা, আনহাতে আৰবাক কামানৰ গুলী চলাবলৈ ব্যৱহাৰ কৰা গাড়ীক বুজাইছিল।

খানুৱাৰ যুদ্ধ BATTLE OF KHANWA-১৫২৭

- মেৱাৰ (ৰাজস্থান)ৰ ৰানা সিংহ আছিল এজন মহান ৰাজপুত যোদ্ধা।
- তেওঁ বাবৰৰ বিৰুদ্ধে সমদল উলিয়াই ১৫২৭ চনত অনুষ্ঠিত খানুৱাৰ (আগ্ৰাৰ ওচৰত) যুদ্ধত বাবৰে তেওঁৰ ওপৰত নিৰ্ণায়ক বিজয় লাভ কৰে।

- খানুৱাৰ যুদ্ধই দিল্লী-আগ্ৰা অঞ্চলত বাবৰৰ স্থান নিশ্চিত কৰিছিল। বাবৰে গাজী (যুদ্ধ চেম্পিয়ন) উপাধি গ্ৰহণ কৰে।
- ১৫২৮ চনত বাবৰে আন এজন ৰাজপুত শাসক মেদিনী ৰায়ৰ পৰা মালৱাৰ চান্দেৰী দখল কৰে।

ঘঘাৰ যুদ্ধ BATTLE OF GHAGHRA-১৫২৯

- পৰৱৰ্তী বছৰত বাবৰে বিহাৰৰ ঘঘাৰা যুদ্ধত আফগানসকলক পৰাস্ত কৰে।
- এফালে বাবৰ আৰু আনফালে ইব্ৰাহিম লোডীৰ ভাতৃ মাহমুদ লোডীৰ আৰু নুছৰত শ্বাহ (বংগৰ শাসক)ৰ মাজত যুদ্ধ হৈছিল। এই বিজয়ৰ দ্বাৰা বাবৰে ভাৰতত নিজৰ ক্ষমতা সুদৃঢ় কৰিলে।
- ১৫৩০ চনত আগ্ৰাত সাতাল্লিশ বছৰ বয়সত বাবৰৰ মৃত্যু হয়।

হুমায়ুন HUMAYUN (১৫৩০-৪০ আৰু ১৫৫৫-৫৬)

- হুমায়ুন আছিল বাবৰৰ জ্যেষ্ঠ পুত্ৰ।
- ১৫৩৯ চনত অনুষ্ঠিত চৌছা যুদ্ধত শ্বেৰ খানে মোগল সৈন্যক ধ্বংস কৰে আৰু তাৰ পৰাই হুমায়ুন পলায়ন কৰে।
- ১৫৪০ চনত বিলগ্ৰামৰ যুদ্ধত হুমায়ুনে অকলে শ্বেৰ খানৰ সৈতে যুঁজিবলৈ বাধ্য হয়। এই যুদ্ধক কনৌজৰ যুদ্ধ বুলিও জনা গৈছিল।
- হুমায়ুনে শ্বেৰ খানৰ হাতত সম্পূৰ্ণৰূপে পৰাস্ত হয়।
- ৰাজ্য হেৰুৱাই হুমায়ুন পৰৱৰ্তী পোন্ধৰ বছৰলৈ নিৰ্বাসিত হৈ পৰে।

• শূৰ আন্তঃশাসন SUR INTERREGNUM

ছেৰছাহ শূৰ SHER SHAH SUR (১৫৪০-১৫৪৫)

- শূৰ বংশৰ প্ৰতিষ্ঠাপক আছিল ছেৰছাহ, যাৰ মূল নাম আছিল ফৰিদ। ফৰিদে বিহাৰৰ আফগান শাসকৰ অধীনত কাৰ্যনিৰ্বাহ কৰিছিল, যিয়ে তেওঁৰ বীৰত্বৰ বাবে তেওঁক ছেৰ খান উপাধি দিছিল।

ছেৰছাহৰ প্ৰশাসন SHER SHAH'S ADMINISTRATION

চাৰিটা গুৰুত্বপূৰ্ণ মন্ত্ৰালয় FOUR IMPORTANT MINISTRIES

- দিৱান-ই-উইজাৰটে ৰাজিৰ চাৰ্জ হিচাপেও জনা যায় - ৰাজহ আৰু বিত্তৰ দায়িত্বত।
- দিৱান-ই-আৰিজ- সেনাবাহিনীৰ দায়িত্বত।
- দিৱান-ই-ৰছলাত- বৈদেশিক মন্ত্ৰী।
- দিৱান-ই-ইনশা - যোগাযোগ মন্ত্ৰী।

প্ৰশাসনিক বিভাগ ADMINISTRATIVE DIVISION

- ছেৰছাহৰ সাম্ৰাজ্য সাতচল্লিশটা চৰকাৰ Sarkar ত বিভক্ত আছিল।
- প্ৰত্যেক চৰকাৰত প্ৰশাসনৰ দায়িত্বত থকা বিষয়া দুজন আছিল মুখ্য শিকদাৰ (আইন-শৃংখলা) আৰু মুখ্য মুনছিফ (ভূমি ৰাজহ সংগ্ৰহৰ ন্যায়াধীশ)।
- প্ৰতিটো চৰকাৰক কেইবাখনো পৰগনা (Number of Villages)ত ভাগ কৰা হৈছিল।
- শিকদাৰ (সামৰিক বিষয়া), আমিন(ভূমি ৰাজহ), ফোতেদাৰ (কোষাধ্যক্ষ) কাকুঁন (হিচাপ-ৰক্ষক) সকলে প্ৰতিখন পৰগনা প্ৰশাসনৰ দায়িত্বত আছিল।
- কেইবাজনো চৰকাৰক কেতিয়াবা প্ৰদেশত গোট কৰা হৈছিল যদিও এনে প্ৰদেশৰ সংখ্যা আৰু প্ৰাদেশিক প্ৰশাসনৰ আৰ্হি জ্ঞাত নহয়।
- ইকটা নামৰ প্ৰশাসনিক গোটবোৰো আছিল।
- সামৰিক-ছেৰছাহে আলাউদ্দিন খিলজিৰ পৰা ঘোঁৰাৰ ব্ৰেণ্ডিঙৰ দৰে বহু ধাৰণা গ্ৰহণ কৰিছিল।

ভূমি ৰাজহ LAND REVENUE

- ছেৰছাহৰ অধীনত ভূমি ৰাজহ প্ৰশাসন সুসংগঠিত আছিল।
- ভূমি জৰীপ সযতনে কৰা হৈছিল।
- সকলো খেতিৰ উপযোগী মাটিক তিনিটা শ্ৰেণীত ভাগ কৰা হৈছিল-ভাল, মধ্যম আৰু বেয়া।
- গড় উৎপাদিত সামগ্ৰীৰ এক তৃতীয়াংশ ৰাজ্যৰ অংশ আছিল আৰু ইয়াক নগদ ধন বা শস্যৰ দ্বাৰা প্ৰদান কৰা হৈছিল।
- কৃষকসকলক নগদ ধন বা শস্যৰ ৰূপত দিয়াৰ বিকল্প দিয়া হৈছিল যদিও ৰাষ্ট্ৰই নগদ ধন পছন্দ কৰিছিল। পট্টা নামৰ কাগজ এখনত বীজ সিঁচা ঠাই, খেতি কৰা শস্যৰ ধৰণ, আৰু প্ৰতিজন কৃষকে দিবলগীয়া ধনৰাশি লিখি পট্টা নামৰ কাগজ এখনত লিখি প্ৰতিজন কৃষকক সেই বিষয়ে অৱগত কৰা হৈছিল।
- কৃষকৰ পৰা কাকো অতিৰিক্ত ধন ল'বলৈ দিয়া হোৱা নাছিল।

পৰিবহন TRANSPORT

- ছেৰছাহে চাৰিটা গুৰুত্বপূৰ্ণ ঘাইপথ স্থাপন কৰি যোগাযোগ ব্যৱস্থাও উন্নত কৰিছিল।
- সেইবোৰ আছিল: ১.সোনাৰগাঁওৰ পৰা সিন্ধলৈ ২.আগ্ৰাৰ পৰা বুঢ়ামপুৰলৈ ৩.যোধপুৰৰ পৰা চিত্তোৰলৈ আৰু ৪.লাহোৰৰ পৰা মুলতানলৈ।
- যাত্ৰীসকলৰ সুবিধাৰ্থে ঘাইপথত জিৰণি ঘৰ (ছাৰাই) নিৰ্মাণ কৰা হৈছিল।
- সংবাদ সেৱা বা ডাক-চৌকিৰ dak-chowki মঞ্চ হিচাপেও শৰাইবোৰ Sarais ব্যৱহাৰ কৰা হৈছিল।
- তেওঁ এক কাৰ্যক্ষম ডাক ব্যৱস্থাও স্থাপন কৰিছিল, ঘোঁৰাচালকৰ ৰিলেৰ দ্বাৰা ডাক কঢ়িয়াই নিয়া হৈছিল।
- ছেৰছাহৰ অনুমান ESTIMATE OF SHER SHAH
- মালিক মহম্মদ জয়সীয়ে তেওঁৰ ৰাজত্বকালত হিন্দী গ্ৰন্থ পদ্মৱত ৰচনা কৰিছিল

হুমায়ুন HUMAYUN (১৫৫৫-১৫৫৬)

- ১৫৫৬ চনত তেওঁৰ পুথিভঁৰালৰ চিৰিৰ পৰা পৰি হুমায়ুনৰ মৃত্যু হয়।

আকবৰ পাণিপথৰ দ্বিতীয় যুদ্ধ -১৫৫৬

- কালানৌৰত ৰাজ অভিষেকৰ সময়ত আকবৰৰ বয়স আছিল তেৰ বছৰ
- যেতিয়া তেওঁ ক্ষমতালৈ আহিছিল তেতিয়া তেওঁৰ পদ বিপজ্জনক আছিল কাৰণ দিল্লী আফগানসকলে দখল কৰিছিল।
- শেষৰ শূৰ শাসক মহম্মদ আদিল ছাহৰ সেনাপ্ৰধান- হেমু এতিয়াও উত্তৰ প্ৰদেশ নিয়ন্ত্ৰণ কৰি আছিল আৰু বিহাৰৰ দায়িত্বত আছিল।
- হেমুৰ নেতৃত্বত মোগল আৰু আফগান বাহিনীৰ মাজত পুনৰবাৰ পাণিপথৰ যুদ্ধ (৫ নৱেম্বৰ ১৫৫৬) হৈছিল।
- আকবৰে হেমুক পৰাস্ত কৰে।

সাম্ৰাজ্যৰ বিস্তাৰ EXPANSION OF EMPIRE

- ৰাজ বাহাদুৰক পৰাস্ত কৰি মালৱা বিজয় (১৫৬১)
- গড়-কটাংগা ৰাজ্যই নৰ্মদা উপত্যকা আৰু বৰ্তমানৰ মধ্যপ্ৰদেশৰ উত্তৰ অংশ অন্তৰ্ভুক্ত কৰিছিল।
- তেওঁ গুজৰাট -১৫৭২-৭৩ জয় কৰি এই বিজয়ৰ স্মৃতিত ফতেহপুৰ ছিক্ৰিত বুলগু দৰৱাজা নিৰ্মাণ কৰে।
- তেওঁ বিহাৰ আৰু বংগ জয় কৰিছিল (১৫৭৪-৭৬)।

হালদীঘাটী যুদ্ধ BATTLE OF HALDIGHATI-১৫৭৬

- হালদীঘাটী যুদ্ধত ১৫৭৬ চনত মানসিংহৰ নেতৃত্বত মোগল সৈন্যৰ হাতত ৰাণা প্ৰতাপ সিং গুৰুতৰভাৱে পৰাজিত হয়।

- মেৱাৰৰ পৰাজয়ৰ পিছত প্ৰায়বোৰ আগশাৰীৰ ৰাজপুত শাসকে আকবৰৰ আধিপত্য মানি লৈছিল।

ধৰ্মীয় নীতি RELIGIOUS POLICY

- তীৰ্থ কৰ বিলুপ্ত কৰিছিল।
- ১৫৬২- জিজিয়া JIZIYA বিলুপ্ত কৰিছিল।
- তেওঁ নিজৰ হিন্দু পত্নীসকলক নিজৰ দেৱতাক পূজা কৰিবলৈ অনুমতি দিছিল।
- ১৫৭৫ চনত তেওঁৰ নতুন ৰাজধানী ফতেপুৰ ছিক্ৰীত ইবাদাত খানা (পূজাৰ ঘৰ) নিৰ্মাণৰ নিৰ্দেশ দিয়ে।
- আকবৰে হিন্দু জৈন, খ্ৰীষ্টান আৰু জৰদস্তি ধৰ্ম আদি সকলো ধৰ্মৰ বিদ্বান পণ্ডিতক আমন্ত্ৰণ জনাইছিল।
- ১৫৭৯ চনত তেওঁ "ইনফেলিবিলিটি ডিক্ৰী INFALLIBILITY DECREE" জাৰি কৰে যাৰ দ্বাৰা তেওঁ নিজৰ ধৰ্মীয় ক্ষমতা দৃঢ় কৰে।
- ১৫৮২ চনত তেওঁ দীন ইলাহি DIN ILLAHI or DIVINE FAITH নামৰ নতুন ধৰ্ম প্ৰচাৰ কৰে। ই এক ঈশ্বৰত বিশ্বাস কৰে। ইয়াত সকলো ধৰ্মৰ ভাল গুণসমূহ সামৰি লৈছিল। ইয়াৰ ভিত্তি আছিল যুক্তিসংগত। ই কোনো ধৰ্মমতক সমৰ্থন নকৰে। ইয়াৰ লক্ষ্য আছিল বিভিন্ন ধৰ্মক পৃথক কৰা উপসাগৰখনক সেতুবন্ধন কৰা।
- আকবৰে চুলহ-ই-কুল বা ধৰ্মসমূহৰ মাজত শান্তি আৰু সম্প্ৰীতিৰ ধাৰণাটোক আন ধৰণেও গুৰুত্ব দিবলৈ চেষ্টা কৰিছিল।

ভূমি ৰাজহ প্ৰশাসন LAND REVENUE ADMINISTRATION

- আকবৰে ৰাজা তোদাৰ মালৰ সহায়ত ভূমি ৰাজহ প্ৰশাসনত কিছু পৰীক্ষা-নিৰীক্ষা কৰিছিল।
- আকবৰৰ ভূমি ৰাজহ ব্যৱস্থাক জাবতি Zabti বা বান্দোবাস্ত Bandobast ব্যৱস্থা বুলি কোৱা হৈছিল।

- ইয়াৰ অধিক উন্নতি সাধন কৰিছিল ৰাজা টোদাৰ মালে। ইয়াক দহশালা Dahsala ব্যৱস্থা বুলি জনা গৈছিল যিটো ১৫৮০ চনত সম্পূৰ্ণ হৈছিল।
- এই ব্যৱস্থাৰ দ্বাৰা টোদাৰ মালে ভূমি জোখাৰ এক একে ব্যৱস্থা প্ৰৱৰ্তন কৰে।
- বিগত দহ বছৰৰ ভিত্তিত মূল্যায়ন কৰা মাটিৰ গড় উৎপাদনৰ ওপৰত ৰাজহ নিৰ্ধাৰণ কৰা হৈছিল।
- মাটিখিনিও চাৰিটা ভাগত ভাগ কৰা হৈছিল - পোলাজ (প্ৰতি বছৰে খেতি কৰা), পৰৌতি (দুবছৰত এবাৰ), চাচৰ (তিনি চাৰি বছৰত এবাৰ) আৰু বঞ্জাৰ (পাঁচ বা তাতোকৈ অধিক বছৰত এবাৰ)।
- ৰাজহৰ পৰিশোধ সাধাৰণতে নগদ ধনেৰে কৰা হৈছিল।

মানসবদাৰী ব্যৱস্থা MANSABDARI SYSTEM

- এই ব্যৱস্থাৰ অধীনত প্ৰতিজন বিষয়াক এটা পদবী (মানছাব) দিয়া হৈছিল।
- সৰ্বনিম্ন পদবী আছিল ১০ আৰু সৰ্বোচ্চ আছিল ৫০০০ সম্ভ্ৰান্ত লোকসকলৰ বাবে।
- ৰাজকীয় তেজৰ ৰাজকুমাৰসকলে আৰু অধিক পদবী লাভ কৰিছিল।
- দুটা শ্ৰেণী - জাট আৰু সাৱাৰত ভাগ কৰা হৈছিল।
- জাট- ই এজন ব্যক্তিৰ ব্যক্তিগত মৰ্যাদা নিৰ্ধাৰণ কৰিছিল, আৰু লগতে তেওঁৰ প্ৰাপ্য দৰমহাও নিৰ্ধাৰণ কৰিছিল।
- সাৱাৰ শ্ৰেণীয়ে এজন ব্যক্তিৰ অশ্বাৰোহী (ছাৱাৰ)ৰ সংখ্যা সূচাইছিল যিজনক ৰক্ষণাবেক্ষণ কৰিব লাগিছিল, প্ৰতিজন সাৱাৰে কমেও দুটা ঘোঁৰা ৰক্ষণাবেক্ষণ কৰিব লাগিছিল।
- মনসাব শ্ৰেণী বংশগত নাছিল।
- সৈন্যক পাবলগীয়া দৰমহা মনসাবদাৰৰ দৰমহাৰ লগত যোগ কৰা হ'ল, যাক জাগীৰ নিযুক্তি দি দিয়া হৈছিল। কেতিয়াবা, মনসাবদাৰক নগদ ধন দিয়া হৈছিল।

জাগিৰদাৰী ব্যৱস্থা JAGIRDARI SYSTEM

- ৰাষ্ট্ৰৰ সেৱাৰ বাবে সম্ভ্ৰান্ত লোকসকলক বিশেষ ভূখণ্ডৰ ৰাজহৰ নিযুক্তি দিয়াৰ ব্যৱস্থা মোগলৰ অধীনতো চলি থাকিল।
- মোগলৰ অধীনত নিযুক্ত অঞ্চলসমূহক সাধাৰণতে জাগীৰ আৰু ইয়াৰ ধাৰীসকলক জাগীৰদাৰ বুলি কোৱা হৈছিল।
- জাগীয়ে ধাৰীজনক কোনো বংশগত অধিকাৰ প্ৰদান কৰা নাছিল বা অঞ্চলটোত থকা কোনো অধিকাৰক বিদ্বিত কৰা নাছিল। ইয়াৰ অৰ্থ মাথোঁ যে ৰাজ্যৰ প্ৰাপ্য মাটিৰ ৰাজহ জাগীৰদাৰক দিব লাগিছিল।
- মানসাবদাৰৰ ৰাজহ সংগ্ৰহৰ অধিকাৰ আছিল যদিও আইন-শৃংখলা বজাই ৰখাৰ অধিকাৰ নাছিল।
- ই আছিল এক বিত্তীয় ব্যৱস্থা।

জাহাংগীৰ JAHANGIR (১৬০৫-১৬২৭)

- আকবৰৰ জ্যেষ্ঠ পুত্ৰ ৰাজকুমাৰ চেলিমে কোনো বাধা নোহোৱাকৈ সিংহাসনত বহিল, অত্যধিক মদ্যপানৰ বাবে আকবৰৰ জীৱনকালত তেওঁৰ কনিষ্ঠ ভাতৃসকলৰ মৃত্যু হৈছিল।
- ৰাজকুমাৰ চেলিমে ১৬০৫ চনত জাহাংগীৰ উপাধিৰে (বিশ্ব বিজয়ী) সিংহাসন লাভ কৰে।
- তেওঁৰ পুত্ৰ খুছৰৌৱে বিদ্ৰোহ কৰিছিল যদিও পৰাজিত হৈ কাৰাগাৰত বন্দী হৈছিল।

গুৰু অৰ্জুন দেৱৰ মৃত্যুদণ্ড EXECUTION OF GURU ARJUN DEV

- গুৰু অৰ্জুন দেৱ আছিল পঞ্চম শিখ গুৰু, তেওঁক আদি গ্ৰন্থ সংকলনৰ কৃতিত্ব দিয়া হয়।
- ১৬০৬ চনত পঞ্চম শিখ গুৰু গুৰু অৰ্জুন দেৱক মোগল সম্ৰাট জাহাংগীৰে বন্দী কৰায়ত্ত কৰি
- লাহোৰ দুৰ্গত বন্দী কৰি থয়।

মালিক আম্বৰৰ প্ৰতিৰোধ RESISTANCE OF MALIK AMBAR

- আহামাদাগৰত মালিক আশ্বৰে ক্ষমতালৈ আহে আৰু মাৰাঠা সৈন্য সংগঠিত কৰি গেৰিলা যুদ্ধ পদ্ধতি গ্ৰহণ কৰে।
- মাৰাঠাসকলৰ সহায়ত আশ্বৰে বেৰাৰ, আহমদনগৰ আৰু বালাঘাটত মোগলৰ স্থিতি সুদৃঢ় কৰাত অসুবিধাৰ সৃষ্টি কৰিছিল।
- মালিক আশ্বৰৰ কঠোৰ প্ৰতিৰোধৰ বাবে আহমেদনগৰ সংলগ্ন সম্পূৰ্ণ কৰাৰ বাবে তেওঁৰ প্ৰচেষ্টা সফল নহ'ল।
- ১৬২৭ চনত কাশ্মীৰৰ ভীমবৰত জাহাংগীৰৰ মৃত্যু হয় আৰু লাহোৰৰ বিখ্যাত দিলকুছা বাগিচাত তেওঁক সমাধিস্থ কৰা হয়।
- ১৬২৭ চনত জাহাংগীৰৰ মৃত্যুৰ পিছত সামন্ত আৰু সেনাবাহিনীৰ সহযোগত শ্বাহজাহানে আগ্ৰাত পায়গৈ।

শ্বাহজাহান বনাম নুৰজাহান SHAHJAHAN VS NURJAHAN

- নুৰজাহান, জন্মতে- মেহৰ-উন-নিছা, আছিল মোগল সম্ৰাট জাহাংগীৰৰ মুখ্য পত্নী আৰু সম্ৰাজ্ঞী পত্নী।
- একাংশ ইতিহাসবিদৰ মতে নুৰজাহানে "জুন্তা"ৰ এটা দল গঠন কৰিছিল আৰু ইয়াৰ ফলত মোগল দৰবাৰত দুটা ফৈদ গঠন হৈছিল।
- ইয়াৰ ফলত শ্বাহজাহানে ১৬২২ চনত পিতৃৰ বিৰুদ্ধে বিদ্রোহ কৰিবলৈ বাধ্য হয়, যিহেতু তেওঁ অনুভৱ কৰিছিল যে জাহাংগীৰ সম্পূৰ্ণৰূপে নুৰজাহানৰ প্ৰভাৱত আছিল।

শ্বাহজাহান SHAHJAHAN (১৬২৭-১৬৫৮)

ডেকান নীতি DECCAN POLICY

- তেওঁৰ ডেকান নীতি অধিক সফল হৈছিল।
- তেওঁ আহমদনগৰৰ বাহিনীক পৰাজিত কৰি তাক সংলগ্ন কৰে।
- বিজাপুৰ আৰু গোলকোণ্ডা দুয়োখনেই সম্ৰাটৰ সৈতে চুক্তিবদ্ধ হয়।

- শ্বাহজাহানে ডেকানত চাৰিখন মোগল প্ৰদেশ গঠন কৰিছিল - খাণ্ডেশ, বেৰাৰ, তেলেংগানা আৰু দৌলতাবাদ।
- পুত্ৰ ঔৰংজেবৰ নিয়ন্ত্ৰণত ৰখা হৈছিল।

উত্তৰাধিকাৰৰ যুদ্ধ WAR OF SUCCESSION

- ১৬৫৮-ধাৰ্মত যুদ্ধ
- এই যুদ্ধ হৈছিল মধ্যপ্ৰদেশৰ নৰ্মদা নদীৰ পাৰত।
- পুত্ৰসকলৰ সামৰিক প্ৰস্তুতি আৰু ৰাজধানীত আগ্ৰাসন কৰাৰ সিদ্ধান্ত শুনি শ্বাহজাহানে যোধপুৰৰ শাসক ৰাজা যশৱন্ত সিঙৰ অধীনত মালৱালৈ পঠিয়াবলৈ সেনাবাহিনী পঠিয়াইছিল।
- যশৱন্তৰ বিৰুদ্ধে জয়লাভ কৰে ঔৰংজেব। ধাৰ্মত ঔৰংজেবৰ বিজয়ে (১৫ এপ্ৰিল ১৬৫৮) সমৰ্থকসকলক সাহসী কৰি তুলিছিল আৰু তেওঁৰ প্ৰতিপত্তি বৃদ্ধি কৰিছিল, আনহাতে ই দাৰা আৰু তেওঁৰ সমৰ্থকসকলক হতাশ কৰি তুলিছিল।

ছামগড়ৰ যুদ্ধ BATTLE OF SAMUGARH

- এই যুদ্ধ তৃতীয় আৰু চতুৰ্থ পুত্ৰ ৰাজকুমাৰ ঔৰংজেব আৰু মুৰাদ বখছিৰ মাজত আৰু আনফালে ডাঙৰ পুত্ৰ আৰু উত্তৰাধিকাৰী দাৰা শিকোহৰ মাজত যুদ্ধ হৈছিল।
- ছামগড়ত যুদ্ধত পৰাস্ত হৈ, দাৰা লাহোৰলৈ পলাই গৈছিল।

উত্তৰাধিকাৰৰ যুদ্ধৰ অন্ত END OF WAR OF SUCCESSION

- আজমেৰৰ ওচৰৰ দেওৰাই যুদ্ধ (১৬৫৯ চনৰ মাৰ্চ) আছিল ঔৰংজেবৰ বিৰুদ্ধে দাৰাই যুদ্ধ কৰা অন্তিমখন ডাঙৰ যুদ্ধ।
- এই সংগ্ৰামত ঔৰংজেব বিজয়ী হৈছিল।
- শ্বাহজাহানে কন্যা জাহানাৰাৰ যত্নত আঠটা দীঘলীয়া বছৰ জীয়াই আছিল।
- ১৬৬৬ চনত তেওঁৰ মৃত্যু হয় আৰু তাজমহলত পত্নীৰ কবৰৰ কাষত সমাধিস্থ কৰা হয়।

পণ্ডিত জগন্নাথ PANDIT JAGANNATH (১৭ খ্রীষ্টাব্দ)

- পণ্ডিত জগন্নাথ আছিল মোগল সম্রাট জাহাংগীৰ আৰু শ্বাহজাহানৰ দৰবাৰৰ বিখ্যাত কবি আৰু সাহিত্য সমালোচক।
- কাব্য তত্ত্বৰ ৰচনা ৰসগগধৰাৰ বাবে তেওঁ বিখ্যাত।
- মোগল সম্রাট শ্বাহজাহানে তেওঁক পাণ্ডিতৰাজ উপাধি প্ৰদান কৰিছিল।

দাৰা শিকোহ DARA SHIKOH (১৬১৫-১৬৫৯)

- আজমেৰত জন্মগ্ৰহণ কৰিছিল।
- দাৰাই তেওঁৰ প্ৰথমখন গ্ৰন্থ ছাফিনাত-উল-আউলিয়া লিখিছিল, যিখন নবী আৰু তেওঁৰ পৰিয়ালৰ জীৱনৰ বিশদ বিৱৰণী সংক্ষিপ্ত নথি।
- দাৰা শিকোহক চুফীসকলৰ কাদিৰী ক্ৰমত তেওঁৰ পীৰ (আধ্যাত্মিক পথ প্ৰদৰ্শক), মোল্লা শ্বাহৰ দ্বাৰা দীক্ষা দিয়া হৈছিল।
- তেওঁ গীতাক পাৰ্চী ভাষালৈ অনুবাদ কৰিছিল। দাৰাই বেদসমূহক 'কালৰ বিন্দুত স্বৰ্গীয় কিতাপ' আৰু 'পবিত্ৰ কোৰানৰ অনুকূল' বুলি ঘোষণা কৰিছিল।
- তেওঁ "ঈশ্বৰৰ একত" বিশ্বাস কৰিছিল।

ঔৰংগজেব AURANGAZEB (১৬৫৯ ১৭০ ১৭০৭)

- তেওঁ আলমগীৰ, বিশ্ব বিজয়ী উপাধি গ্ৰহণ কৰে।
- জাট আৰু সতনামী (১৬৭২)ৰ বিদ্ৰোহ তেওঁৰ ৰাজত্বকালত সংঘটিত হৈছিল।

ডেকান নীতি-ৰাজনৈতিক ভুল DECCAN POLICY- POLITICAL BLUNDER (১৬৫৮-১৬৮৭)

- প্ৰাৰম্ভিক ৰাজত্বকালত তেওঁ উত্তৰ-পশ্চিম সীমান্তত মনোনিৱেশ কৰিছিল। সেই সময়ত মাৰাঠা শাসক শিৱজীয়ে উত্তৰ আৰু দক্ষিণ কোংকনৰ ভূখণ্ডত স্বতন্ত্ৰ মাৰাঠা ৰাজ্য গঠন কৰিছিল।
- মাৰাঠাসকলৰ প্ৰসাৰ নিয়ন্ত্ৰণ কৰিবলৈ ঔৰংগজেবে বিজাপুৰ আৰু গোলকোণ্ডা আক্ৰমণ কৰাৰ সিদ্ধান্ত লয়। তেওঁ বিজাপুৰৰ চিকন্দৰ স্লেছক পৰাস্ত কৰি নিজৰ ৰাজ্যৰ লগত সংযোজন কৰে।(১৬৮৬)
- তাৰ পিছত, তেওঁ গোলকোণ্ডাৰ বিৰুদ্ধে আগবাঢ়ি গৈ কুঠ শ্বাহী বংশক নিৰ্মূল কৰে। ইয়াকো তেওঁৰ দ্বাৰা সংযোজন কৰা হৈছিল। (১৬৮৭)
- দৰাচলতে ডেকান ৰাজ্যসমূহ ধ্বংস হোৱাটো আছিল ঔৰংজিৰ ৰাজনৈতিক ভুল। মোগল আৰু মাৰাঠাৰ মাজৰ বাধা আঁতৰাই দিয়া হ'ল আৰু তাতেই তেওঁলোকৰ মাজত প্ৰত্যক্ষ সংঘৰ্ষৰ সৃষ্টি হয়।
- লগতে, তেওঁৰ ডেকান অভিযানে মোগল কোষাগাৰ দুৰ্বল কৰি তুলিছিল।

গুৰু তেগ বাহাদুৰৰ প্ৰাণদণ্ড EXECUTION OF GURU TEG BAHADUR

- ১৬৭৫ চনত গুৰু তেগ বাহাদুৰক তেওঁৰ পাঁচজন অনুগামীৰ সৈতে দিল্লীলৈ অনা হয়।
- তেওঁৰ বিৰুদ্ধে বিভিন্ন অভিযোগ উত্থাপন কৰা হৈছিল আৰু তেওঁক তেওঁৰ ধৰ্ম প্ৰত্যাহাৰ কৰিবলৈ কোৱা হৈছিল যিটো তেওঁ নাকচ কৰিছিল। শাস্তি হিচাপে তেওঁক শিৰোচ্ছেদ কৰা হয়।
- গুৰু টেগ বাহাদুৰৰ প্ৰাণদণ্ডৰ ফলত শিখসকলে পুনৰ পঞ্জাবৰ পাহাৰলৈ যাবলৈ বাধ্য হয়।
- গুৰু গেবিন্দ সিঙে ১৬৯৯ চনত সামৰিক ভাতৃত্ববোধ বা দ্য খালছা প্ৰতিষ্ঠা কৰে।

ঔৰংগজেবৰ ধৰ্মীয় নীতি RELIGIOUS POLICY OF AURANGZEB

- মুহতাহিব নামৰ এজন উচ্চ ক্ষমতাসম্পন্ন বিষয়াৰ অধীনত নৈতিক সংহিতা বলবৎ কৰিবলৈ এটা সুকীয়া বিভাগ গঠন কৰিছিল।
- তেওঁ জৰোখাদৰ্শনৰ প্ৰথা বন্ধ কৰি দিয়ে।

- ভাৰতৰ মধ্যযুগীয় ৰজাসকলৰ দুৰ্গ আৰু ৰাজপ্ৰসাদৰ বেলকনিত জনসাধাৰণক সম্বোধন কৰাৰ দৈনন্দিন অভ্যাস আছিল জৰোখাদৰ্শন।
- তেওঁ নৱৰোজ Nowruz উদযাপনও বন্ধ কৰি দিয়ে
- ১৬৭৯ চনত জিজিয়াহ পুনৰ জাপি দিয়া হয়।
- ঔৰংজেবে ধৰ্মনিৰপেক্ষ আদেশ জাৰি কৰাত কুণ্ঠাবোধ কৰা নাছিল, যাক জাৰাবিত বুলি কোৱা হয়।
- তেওঁৰ আদেশ, আৰু চৰকাৰী নিয়ম-নীতিৰ সংক্ষিপ্ত ৰূপ জাৰাবিট-ই-আলমগিৰি নামৰ এখন গ্ৰন্থত সংগ্ৰহ কৰা হৈছিল।

প্ৰশাসনিক বিভাগ ADMINISTRATIVE DIVISIONS

- সাম্ৰাজ্যখনক বিভিন্ন প্ৰদেশ বা 'সুভাস'ত সংগঠিত কৰা হৈছিল।
- চুবোদাৰ- প্ৰদেশৰ গৱৰ্ণৰ।
- প্ৰদেশক 'চৰকাৰ' বা জিলাত বিভাজন। কৰা হৈছিল।
- ফৌজদাৰ- চৰকাৰ-আইন-শৃংখলাৰ মুখ্য বিষয়া
- আমলগুজাৰ-সৰকাৰৰ মুখ্য বিষয়া- ভূমি ৰাজহৰ মূল্যায়ন আৰু সংগ্ৰহ।
- 'সৰকাৰ'ক 'পৰগণ'ত বিভাজন কৰা হৈছিল।

জামিনদাৰ ZAMINIDAR

- তেওঁলোকে খেতি কৰা মাটিৰ মালিকীস্বত্বৰ উপৰিও জমিদাৰসকলৰ যথেষ্ট অংশৰ কেইবাখনো গাঁৱৰ পৰা ভূমি ৰাজহ সংগ্ৰহ কৰাৰ বংশগত অধিকাৰ আছিল। ইয়াক তেওঁৰ তল্লুকা বা তেওঁৰ জমিদাৰী বুলি কোৱা হৈছিল।
- ভূমি ৰাজহ সংগ্ৰহৰ বাবে জমিদাৰসকলে ভূমি ৰাজহৰ এটা অংশ লাভ কৰিছিল যিটো কিছুমান অঞ্চলত ২৫ শতাংশলৈকে হৈছিল।

- জমিদাৰজন তেওঁৰ জমিদাৰীক সামৰি লোৱা সকলো মাটিৰে 'মালিক' তেওঁ নাছিল।
- যিসকল কৃষকে প্রকৃততে সেই মাটিত খেতি কৰিছিল, তেওঁলোকে মাটিৰ ৰাজহ দিব পৰালৈকে তেওঁলোকৰ দখলৰ পৰা সেই মাটি কাঢ়ি নিব নোৱাৰিছিল।

জিজিয়া JIZYAH

- অনা-মুছলমান জনসাধাৰণে নিজৰ মুছলমান শাসকক দিয়া কৰ।
- কুতুব-উদ্দিন আইবাকে প্রথমবাৰৰ বাবে অনা-মুছলমানৰ ওপৰত জিজিয়া জাপি দিছিল।
- ষোড়শ শতিকাত মোগল শাসক আকবৰে জিজিয়া বিলুপ্ত কৰিছিল যদিও ১৭ শতিকাত ঔৰংজেবে পুনৰ প্রৱৰ্তন কৰিছিল।
- ফিৰোজ টোগলকৰ ৰাজত্বকালত -জিজিয়া এটা পৃথক কৰত পৰিণত হৈছিল-আগতে ইয়াক ভূমি ৰাজহৰ অংশ হিচাপে সংগ্ৰহ কৰা হৈছিল
- ফিৰুজে ব্ৰাহ্মণসকলক জিজিয়া দিয়াৰ পৰা ৰেহাই দিবলৈ অস্বীকাৰ কৰিছিল যিহেতু স্বৰীয়তত ইয়াৰ ব্যৱস্থা নাছিল।
- কেৱল মহিলা, শিশু, বিশেষভাৱে সক্ষম আৰু দৰিদ্ৰ যিসকলৰ জীৱিকাৰ কোনো উপায় নাছিল, তেওঁলোককহে ইয়াৰ পৰা ৰেহাই দিয়া হৈছিল।

চৰ্তাৱলী TERMS

- ভূমিহীন কৃষক আৰু শ্ৰমিকসকল প্ৰায়ে 'অস্পৃশ্য' বা কামিন বুলি কোৱা শ্ৰেণীৰ মানুহ আছিল।
- তেওঁলোকে খেতি কৰা মাটিৰ মালিক কৃষকসকলক খুদকাষ্ট বুলি কোৱা হৈছিল।
- মুজাৰিয়ান-শ্ৰেণীৰ খেতিয়কসকলে খবুদ কাষ্টতকৈ কম সুবিধাপ্ৰাপ্ত আৰু মাজে মাজে গাঁৱৰ ধনদাতা, জমিদাৰ আৰু ম'হ, হাল আৰু বীজ আদিৰ বাবে মুৰব্বীৰ ওপৰত নিৰ্ভৰশীল আছিল।

অৰ্থনৈতিক আৰু সামাজিক জীৱন ECONOMIC AND SOCIAL LIFE

- কৃষি সমৃদ্ধিশালী আছিল। ঘেঁহু, চাউল, চকা, যৱ, দালি আদি বহুবিধ শস্যৰ খেতি কৰা হৈছিল।
- বাণিজ্যিক শস্য যেনে কপাহ, নীল, কুইয়াৰ আৰু তেল-বীজৰ খেতিও কৰা হৈছিল।
- সোতৰ শতিকাৰ সময়ছোৱাত দুবিধ নতুন শস্য যথা ধূঁপাত আৰু গোমধানৰ যোগ কৰা হয়। ছেঠ, বহৰা ব্যৱসায়ীসকলে দীৰ্ঘ দূৰত্বৰ ব্যৱসায়ত বিশেষজ্ঞ হোৱাৰ বিপৰীতে স্থানীয় ব্যৱসায়ীসকলক বাণিক বুলি কোৱা হৈছিল।
- আন এটা শ্ৰেণীৰ ব্যৱসায়ীক বঞ্জৰা বুলি জনা গৈছিল, যিসকলে বৃহৎ সামগ্ৰী কঢ়িয়াই নিয়াৰ বিশেষজ্ঞ আছিল।
- বেঞ্জৰাসকলে গৰুৰ পিঠিত নিজৰ সামগ্ৰী লৈ বহু দূৰলৈ কঢ়িয়াই নিছিল।

ভাষা আৰু সাহিত্য LANGUAGE AND LITERATURE

- আইন-ই-আকবৰী আৰু আকবৰ নামা আবুল ফজলৰ ৰচনা।
- জাহাংগীৰৰ আত্মজীৱনী, টুজুক-ই-জাহাংগিৰি নিজৰ শৈলীৰ বাবে বিখ্যাত।
- শ্বাহজাহানে পদশাহ নমাৰ লেখক আব্দুল হামিদ লাহোৰী আৰু শ্বাহজাহান নমা ৰচনা কৰা ইনায়ত খানৰ দৰে বহু সাহিত্যিক আৰু বুৰঞ্জীবিদকো পৃষ্ঠপোষকতা কৰিছিল।

মোগল স্থাপত্য MUGHAL ARCHITECTURE

বাবৰ BABUR

- বাবৰে পাণিপথ আৰু ৰোহিলখণ্ডত মছজিদ নিৰ্মাণৰ কাম হাতত লৈছিল, দুয়োটা মছজিদ ১৫২৬ খ্ৰীষ্টাব্দত নিৰ্মাণ কৰা হৈছিল।
- কিন্তু কোনো ডাঙৰ উন্নয়ন হোৱা নাছিল।

হুমায়ুন HUMAYUN

- হুমায়ুনৰ ৰাজত্বকালত ছেৰছাহ চুৰীৰ বিৰুদ্ধে অহৰহ ক্ষমতা সংগ্ৰাম চলিছিল।
- গতিকে, তেওঁ শিল্প আৰু স্থাপত্যৰ ওপৰত বিশেষ গুৰুত্ব দিব পৰা নাছিল।

- দীনপনা নামৰ এখন নগৰৰ ভেটিৰ স্থাপন কৰিছিল, কিন্তু শেষ কৰিব নোৱাৰিলে।

ছেৰছাহ SHER SHAH

- তেওঁ দিল্লীত কিলা-ই কুহানাহ (পুৰণি দুৰ্গৰ মছজিদ) মছজিদ নিৰ্মাণ কৰিছিল।
- তেওঁৰ ৰাজত্বকাল উপলক্ষে তেওঁ পাকিস্তানৰ বিখ্যাত ৰোহতাছ দুৰ্গ আৰু পাটনাত ছেৰছাহ ছুৰি মছজিদ আফগান শৈলীত নিৰ্মাণ কৰিছিল।
- ইয়াৰ উপৰিও তেওঁ এটা পুৰণি মৌৰ্য পথৰ পুনৰ নিৰ্মাণ আৰু সম্প্ৰসাৰণৰ কাম হাতত লৈ তাৰ নাম সলনি কৰি সদক-ই-আজম (গ্ৰেট ৰোড) নামেৰে নামাকৰণ কৰে যাক পিছলৈ গ্ৰেণ্ড ট্ৰাংক ৰোড বুলি কোৱা হয়।
- জন্মস্থান সাছাৰামত ছেৰছাহ ছুৰীৰ সমাধি নিৰ্মাণ কৰা হৈছিল। ৰঙা বেলেগ বেলেগ শিলৰ দ্বাৰা গঠিত আৰু ই এটা হ্ৰদৰ মাজত অৱস্থিত।
- ১৫৫৬ চনত আকবৰে দিল্লীৰ সিংহাসনত বহাৰ পিছত মোগল শিল্প আৰু স্থাপত্যৰ সোণালী যুগ আৰম্ভ হয়।

আকবৰ- আগ্ৰা দুৰ্গ AKBAR-AGRA FORT

- আকবৰৰ দিনত আৰম্ভ হোৱা প্ৰথম নিৰ্মাণসমূহৰ ভিতৰত ই অন্যতম।
- কিন্তু দুৰ্গৰ ভিতৰত উপস্থিত থকা প্ৰায়বোৰ গঠন শ্বাহজাহানৰ ৰাজত্বকালত কৰা হৈছিল, ১৬৫৫ চনত।
- ইয়াৰ কিছুমান বিশিষ্ট অট্টালিকা হ'ল-
 - মতি মছজিদ, শ্বাহজাহানৰ দ্বাৰা।
 - শ্বাহজাহানৰ দ্বাৰা ৰচিত দিৱান-ই-আম (Hall of Public Audience)।
 - শ্বাহজাহানৰ দিৱান-ই-খাছ (Hall of Private Audience)।
 - জাহাংগীৰি মহল

- শ্বীশ মহল (Turkish Bath)

আকবৰ- ফতেহপুৰ শিখৰী AKBAR – FATEHPUR SIKRI

- বুলেণ্ড দৰৱাজা ৪০ মিটাৰ ৰঙা শিলৰ গঠনটো, গুজৰাটৰ বিৰুদ্ধে আকবৰৰ বিজয়ৰ স্মৃতিত, ১৫৭৬ খ্রীষ্টাব্দত নিৰ্মাণ কৰা হৈছিল। ই পৃথিৱীৰ সৰ্বোচ্চ প্ৰৱেশদুৱাৰ।
- ১৫৮১ খ্রীষ্টাব্দত নিৰ্মাণ কৰা হৈছিল চেলিম চিষ্টাৰ সমাধি। ইয়াত বগা মাৰ্বলৰ সুন্দৰ জালি কাম আছে।
- পাঞ্চ মহল স্তম্ভৰে নিৰ্মিত পাঁচ মহলীয়া গঠন আৰু পাৰ্চী বডগীৰ (বতাহ ধৰা) ধাৰণাৰে অনুপ্ৰাণিত।
- জোধা বাইৰ প্ৰাসাদ বা মৰিয়াম-উজ-জামানিৰ প্ৰাসাদ
- ইবাদাত খানাঃ আকবৰে ইয়াত বিভিন্ন ধৰ্মৰ নেতাসকলক লগ কৰি আলোচনা কৰিছিল।
- পাচিছি ক'ৰ্টৰ চোতালত আকবৰে দবা খেলা বুলি কোৱা হয়।
- হিৰণ মিনাৰ আকবৰৰ প্ৰিয় হাতী হিৰণৰ স্মৃতিত নিৰ্মাণ কৰা হৈছিল।
- অনুপ তালাও- আকবৰৰ ব্যক্তিগত কোৱাৰ্টাৰৰ সন্মুখত নিৰ্মিত এক বিশাল, একক পানীৰ টেংকি অনুপ তালাও।

জাহাংগীৰ JAHANGIR

- চিকন্দ্ৰাত আকবৰৰ সমাধি।
- কাশ্মীৰৰ শলিমাৰ বাগ।
- লাহোৰৰ মতি মছজিদ

ইতমাদ-উদ-দৌলাহৰ সমাধি TOMB OF ITMAD-UD-DAULAH

- ইয়াৰ দায়িত্ব লৈছিল নূৰজাহানে (জাহাংগীৰৰ পত্নী)।

- এই সময়ছোৱাতে ৰঙা শিলৰ পৰিৱৰ্তে বগা মাৰ্বল মূল নিৰ্মাণ সামগ্ৰী হৈ পৰিছিল।
- ইতমাদ-উদ-দৌলাৰ সমাধি আছিল সম্পূৰ্ণ বগা মাৰ্বলৰ দ্বাৰা নিৰ্মিত প্ৰথম মোগলৰ কাৰুকাৰ্য।
- লাহোৰত তেওঁৰ পুত্ৰ শ্বাহজাহানে জাহাংগীৰৰ সমাধি নিৰ্মাণ কৰিছিল।

শ্বাহজাহান - তাজমহল SHAHJAHAN – TAJ MAHAL

- তেওঁৰ পত্নী অৰ্জুমন্দ বানু বেগম বা মুমতাজ মহলৰ স্মৃতিত নিৰ্মাণ কৰা হৈছিল।
- উস্তাদ ইছা আছিল তাজমহলৰ স্থপতি।
- তাজমহলৰ গম্বুজৰ উচ্চতা আৰু ভিত্তিৰ দৈৰ্ঘ্য হুবহু একে।
- ১৬৩২ চনত মোগল সম্ৰাট শ্বাহজাহানে (১৬২৮ চনৰ পৰা ১৬৫৮ চনলৈকে ৰাজত্ব কৰিছিল) ইয়াৰ কাম আৰম্ভ কৰিছিল।
- ১৯৮৩ চনত তাজমহলক ইউনেস্কোৰ বিশ্ব ঐতিহ্য ক্ষেত্ৰ হিচাপে চিহ্নিত কৰা হৈছিল।
- ইয়াক বহুতে মোগল স্থাপত্যৰ উত্তম উদাহৰণ আৰু ভাৰতৰ চহকী ইতিহাসৰ প্ৰতীক হিচাপে গণ্য কৰে।
- তাজমহলৰ উপৰিও শ্বাহজাহানে আন কেইবাটাও কীৰ্তিচিহ্ন, বাগিচা আৰু অট্টালিকা নিৰ্মাণ কৰিছিল যেনে-
 - দিল্লীৰ লালকিল্লা
 - দিল্লীৰ জামা মছজিদ
 - লাহোৰৰ শলিমাৰ বাগ
 - শ্বাহজাহানাবাদ চহৰ
 - ময়ূৰ সিংহাসন -এই সময়ছোৱাত ধাতুৰ কামৰ উন্নতমানৰ উদাহৰণ।

ঔৰংজেব AURANGZEB

- ঔৰংজেবৰ দিনত মোগল স্থাপত্যৰ অৱনতি ঘটিছিল।
- যদিও, ঔৰংজেবে পত্নী বেগম ৰবিয়া-উদ-দৌৰাণীৰ স্মৃতিত বিবি-কা-মকবৰা নিৰ্মাণৰ দায়িত্ব দিছিল।
- ঔৰংগাবাদত অৱস্থিত আৰু ইয়াক তাজমহলৰ দুৰ্বল অনুকৰণ বুলি বৰ্ণনা কৰা হৈছে।

অধ্যায় ৮- মাৰাঠা সাম্ৰাজ্য MARATHA EMPIRE

পৃষ্ঠভূমি BACKGROUND

- মাৰাঠা সাম্ৰাজ্য বা মাৰাঠা কনফেডাৰেচন, বৰ্তমানৰ ভাৰতত অৱস্থিত এখন হিন্দু ৰাজ্য আছিল। ১৬৭৪ চনৰ পৰা ১৮১৮ চনলৈকে ইয়াৰ অস্তিত্ব আছিল।
- ষোড়শ আৰু সোতৰ শতিকাত মাৰাঠাসকলৰ উত্থানত বিভিন্ন কাৰকে অৰিহণা যোগাইছিল। পাহাৰীয়া অঞ্চল আৰু ঘন অৰণ্যই তেওঁলোকক সাহসী সৈনিক কৰি তুলিছিল আৰু গেৰিলা কৌশল গ্ৰহণ কৰিছিল। তেওঁলোকে পাহাৰৰ ওপৰত কেইবাটাও দুৰ্গ নিৰ্মাণ কৰিছিল।
- মহাৰাষ্ট্ৰত ভক্তি আন্দোলনৰ প্ৰসাৰে তেওঁলোকৰ মাজত ধৰ্মীয় ঐক্যৰ মনোভাৱ জগাই তুলিছিল।
- ৰাজনৈতিক ঐক্য প্ৰদান কৰিছিল শিৱাজীয়ে। বিজাপুৰ আৰু আহমদনগৰৰ ডেকান চুলতানেটৰ প্ৰশাসনিক আৰু সামৰিক ব্যৱস্থাত মাৰাঠাসকলে গুৰুত্বপূৰ্ণ পদবী লাভ কৰিছিল।
- শক্তিশালী মাৰাঠা ৰাজ্য প্ৰতিষ্ঠা কৰাৰ কৃতিত্ব শ্বাহজী ভনছলে আৰু তেওঁৰ পুত্ৰ শিৱাজীলৈ যায়।

শিৱাজী SHIVAJI

- ১৬২৭ চনত শিৱনেৰত জন্মগ্ৰহণ কৰা শিৱাজীৰ পিতৃ শ্বাহজী ভনছলে আৰু মাতৃ জিজা বাই।
- ১৬৩৭ চনত তেওঁ পিতৃৰ পৰা পুনাৰ জাগীৰ উত্তৰাধিকাৰী সূত্ৰে লাভ কৰে।
- ১৬৪৭ চনত তেওঁৰ অভিভাৱক দাদাজী কোণ্ডদেৱৰ মৃত্যুৰ পিছত শিৱাজীয়ে তেওঁৰ জাগীৰৰ সম্পূৰ্ণ দায়িত্ব গ্ৰহণ কৰে।
- তাৰ আগতেও তেওঁ বিজাপুৰৰ শাসকৰ পৰা ৰায়গড়, কন্দনা আৰু টৰ্ণা জয় কৰিছিল।

শিৱাজী বনাম আফজাল খান SHIVAJI VS AFZAL KHAN

- ১৬৫৭ চনত তেওঁ বিজাপুৰ ৰাজ্য আক্ৰমণ কৰি কোংকন অঞ্চলৰ কেইবাটাও পাহাৰীয়া দুৰ্গ দখল কৰে।
- বিজাপুৰৰ চুলতানে (আদিল শ্বাহ) আফজল খানক শিৰাজীৰ বিৰুদ্ধে পঠিয়াইছিল। কিন্তু আফজল খানক ১৬৫৯ চনত শিৰাজীয়ে হত্যা কৰে।

শিৰাজী বনাম শইস্তা খানক SHIVAJI VS SHAISTA KHAN

- ঔৰংজেবে শিৰাজীৰ বিৰুদ্ধে ডেকানৰ মোগল গৱৰ্ণৰ শইস্তা খানক পঠিয়াইছিল।
- শিৰাজীয়ে মোগল বাহিনীৰ হাতত পৰাজয়ৰ সন্মুখীন হৈ পুনাক হেৰুৱাই পেলায়।
- কিন্তু শিৰাজীয়ে পুনৰবাৰ ১৬৬৩ চনত পুনাত থকা শয়স্তা খানৰ সামৰিক শিবিৰত সাহসী আক্ৰমণ চলাই পুত্ৰক হত্যা কৰি খানক আহত কৰে।
- খানক ঔৰংজেবে ওভতাই মাতি পঠাই।

শিৰাজী বনাম জয় সিঙ SHIVAJI VS JAI SINGH

- ১৬৬৪ চনত শিৰাজীয়ে মোগলৰ প্ৰধান বন্দৰ চুৰাত আক্ৰমণ কৰি লুণ্ঠন কৰে।
- ঔৰংজেবে অম্বৰৰ ৰাজা জয় সিঙক শিৰাজীৰ বিৰুদ্ধে যুঁজিবলৈ পঠিয়াইছিল জয় সিঙে পুৰন্দৰ দুৰ্গ দখল কৰে।
- শিৰাজী আৰু জয় সিঙৰ মাজত হোৱা আলোচনাৰ ফলত ১৬৬৫ চনৰ পুৰন্দৰ সন্ধি স্বাক্ষৰিত হয়।

পুৰন্দৰ সন্ধি TREATY OF PURANDER-১৬৬৫

- শিৰাজীয়ে তেওঁৰ হাতত থকা ৩৫টা দুৰ্গৰ ভিতৰত ২৩টা দুৰ্গ মোগলৰ হাতত অৰ্পণ কৰিবলগীয়া হৈছিল।
- বাকী ১২টা দুৰ্গ মোগল সাম্ৰাজ্যৰ প্ৰতি সেৱা আৰু আনুগত্যৰ চৰ্তত শিৰাজীৰ হাতত এৰি দিছিল।

- আনহাতে মোগলে বিজাপুর ৰাজ্যৰ কিছুমান অংশ দখল কৰাৰ অধিকাৰ শিৱাজীক দিছিল।
- শম্বাজী (শিৱাজীৰ পুত্ৰ)ক ৫০০০ মনসাব প্ৰদান কৰা হৈছিল।

শিৱাজীৰ আগ্ৰা ভ্ৰমণ SHIVAJI'S VISIT TO AGRA

- ১৬৬৬ চনত শিৱাজীয়ে আগ্ৰা ভ্ৰমণ কৰিছিল যদিও তাতেই তেওঁক বন্দী কৰি ৰখা হৈছিল।
- কোনোমতে তেওঁ কাৰাগাৰৰ পৰা পলাবলৈ সক্ষম হয়।
- তেওঁ মোগলৰ বিৰুদ্ধে যুদ্ধ নবীকৰণ কৰিছিল।
- ১৬৭০-পুনৰ চুৰাট লুণ্ঠন কৰা হয়।
- তেওঁ নিজৰ বিজয়ৰ দ্বাৰা হেৰুৱা সকলো ভূখণ্ড দখল কৰিছিল।

চত্ৰপতি উপাধি (জনতাৰ ৰক্ষক) TITLE-CHATRAPATHI (PROTECTOR OF PEOPLE)

- ১৬৭৪ চনত শিৱাজীয়ে ৰায়গড়ত নিজকে ৰজা ঘোষণা কৰি চত্ৰপতি উপাধি গ্ৰহণ কৰে।
- তাৰ পিছত তেওঁ কৰ্ণাটক অঞ্চললৈ অভিযানৰ নেতৃত্ব দি গিনজি আৰু ভেল্লোৰ দখল কৰে।
- এই অভিযানৰ পৰা উভতি অহাৰ পিছত ১৬৮০ চনত শিৱাজীৰ মৃত্যু হয়।

শিৱাজীৰ প্ৰশাসন SHIVAJI'S ADMINISTRATION

- তেওঁক সহায় কৰিছিল অষ্টপ্ৰধান নামৰ মন্ত্ৰী পৰিষদে। অৱশ্যে প্ৰতিজন মন্ত্ৰী শিৱাজীৰ ওচৰত পোনপটীয়াকৈ দায়বদ্ধ আছিল।
- পেশৱা বিত্ত আৰু সাধাৰণ প্ৰশাসন। পিছলৈ তেওঁ প্ৰধানমন্ত্ৰী হয়।
- সৰ-ই-নৌবাট বা সেনাপতি - সামৰিক সেনাপতি, সন্মানীয় পদ।
- অমত্য-একাউণ্টেণ্ট জেনেৰেল।

- ৰাকনাভি- চোৰাংচোৱা, ডাক আৰু গৃহ বিষয়।
- সচিব - যোগাযোগ।
- সুমন্ত-অনুষ্ঠানৰ মুখীয়াল।
- ন্যায়ধীশ-ন্যায়।
- পণ্ডিতৰাও-দাতব্য সংস্থা আৰু ধৰ্ম প্ৰশাসন।

ৰাজহ ব্যৱস্থা REVENUE SYSTEM

- শিৱাজীৰ ৰাজহ ব্যৱস্থা আহমদনগৰৰ মালিক আশ্বাৰৰ ৰাজহ ব্যৱস্থাৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি গঢ় লৈ উঠিছিল।
- কাঠী নামৰ জোখৰ দণ্ড ব্যৱহাৰ কৰি মাটি জোখা হৈছিল।
- মাটিকো তিনিটা ভাগত ভাগ কৰা হৈছিল - ধাননি পথাৰ, বাগিচাৰ মাটি আৰু পাহাৰীয়া ট্ৰেক।
- তেওঁ বৰ্তমানৰ দেশমুখ আৰু কুলকৰ্ণীসকলৰ ক্ষমতা হ্ৰাস কৰিলে।
- তেওঁ নিজাকৈ কাৰকুন নামৰ ৰাজহ বিষয়া নিযুক্তি দিলে।

চৌথ আৰু চৰ্দেশমুখী CHAUTH AND SARDESHMUKHI

- এই কৰ মাৰাঠা ৰাজ্যত নহয়, মোগল সাম্ৰাজ্য বা ডেকান চুলতানৰ চুবুৰীয়া ভূখণ্ডত সংগ্ৰহ কৰা হয়।
- মাৰাঠা অভিযানৰ পৰা হাত সাৰিবলৈ মাৰাঠাসকলক দিয়া ভূমি ৰাজহৰ এক চতুৰ্থাংশ আছিল চৌথ।
- মাৰাঠাসকলে বংশগত অধিকাৰ দাবী কৰা সেই মাটিবোৰৰ ওপৰত চৰ্দেশমুখী আছিল দহ শতাংশ অতিৰিক্ত কৰ। এইসমূহ চত্ৰপতিলৈ গৈছিল।

সৈন্য ARMY

- নিয়মীয়া সেনাবাহিনীত প্ৰায় ৩০০০ৰ পৰা ৪০০০ অশ্বাৰোহী সৈন্য আছিল যাৰ তহাৰদান আছিল হাৱাইলদাৰ।
- নিৰ্দিষ্ট দৰমহা দিয়া হৈছিল। শিৱাজীয়ে নৌসেনাও ৰক্ষণাবেক্ষণ কৰিছিল
- মাৰাঠা অশ্বাৰোহী বাহিনীত দুটা বিভাগ আছিল-
- ১/ ৰাজ্যৰ দ্বাৰা সজ্জিত আৰু দৰমহা দিয়া বৰগীৰ;
- ২/ চিলাহদাৰ, সম্ভ্ৰান্ত লোকৰ দ্বাৰা ৰক্ষণাবেক্ষণ কৰা।

শিৱাজীৰ উত্তৰাধিকাৰী SUCCESSION OF SHIVAJI

- শিৱাজীৰ মৃত্যুৰ পিছত তেওঁৰ পুত্ৰ শ্বাস্বাজী আৰু ৰাজাৰামৰ মাজত উত্তৰাধিকাৰ যুদ্ধৰ সৃষ্টি হয়।
- শ্বাস্বাজী বিজয়ী হৈ ওলাই আহিছিল যদিও পিছলৈ তেওঁক বন্দী কৰি ঔৰংজেবে ফাঁচী দিছিল। যেতিয়া ৰাজকুমাৰ আকবৰে ঔৰংজেবৰ বিৰুদ্ধে বিদ্ৰোহ কৰিছিল আৰু ইয়াক শ্বাস্বাজীয়ে সমৰ্থন কৰিছিল।
- পুত্ৰ শ্বাহু (শ্বাস্বাজীৰ পুত্ৰ)ক বন্দী কৰি ঔৰংজেবৰ মৃত্যুৰ পিছত মুকলি কৰি দিয়া হয়।
- ৰাজাৰাম সিংহাসনৰ উত্তৰাধিকাৰী হ'ল যদিও মোগলে তেওঁক গিনজী দুৰ্গলৈ পলায়ন কৰিবলৈ বাধ্য কৰালে। সতৰাত তেওঁৰ মৃত্যু হয়।
- তেওঁৰ পিছত তেওঁৰ নাৰালক পুত্ৰ দ্বিতীয় শিৱাজী আৰু মাতৃ তাৰা বাইক প্ৰতিশাসক হিচাপে ৰাজপাট বহে।
- পৰৱৰ্তী শাসক আছিল শ্বাহু যাৰ ৰাজত্বকালত পেশৱাসকলে ক্ষমতালৈ উঠিছিল।

পেশৱা PESHWAS (১৭১৩-১৮১৮)

বালাজী বিশ্বনাথ (১৭১৩-১৭২০)

- শ্বাহৰ পেশৱা।
- শ্বাহক শাসক হিচাপে গঢ়ি তোলাত তেওঁৰ সহায় আছিল।
- ১৭১৯ চনত বালাজী বিশ্বনাথে তেতিয়াৰ মোগল সম্ৰাট ফাৰুখ ছিয়াৰ (১৭১৩-১৭১৯)ৰ পৰা কিছুমান অধিকাৰ লাভ কৰে।
- প্ৰথমবাৰৰ বাবে মোগল সম্ৰাটে শ্বাহক মাৰাঠা ৰজা বুলি স্বীকৃতি দিছিল।
- দ্বিতীয়তে, তেওঁ কৰ্ণাটক আৰু মহীশূৰকে ধৰি ডেকানৰ ছয়খন মোগল প্ৰদেশৰ পৰা চাউথ আৰু চৰ্দেশমুখী সংগ্ৰহ কৰিবলৈ শ্বাহক অনুমতি দিছিল।

বাজী ৰাও -১ BAJI RAO-1(১৭২০-১৭৪০)

- বাজী ৰাও আছিল বালাজী বিশ্বনাথৰ জ্যেষ্ঠ পুত্ৰ।
- তেওঁ মাৰাঠা মুখীয়ালসকলৰ মাজত সন্ধি ব্যৱস্থাৰ সূচনা কৰিছিল।
- এই ব্যৱস্থাৰ অধীনত প্ৰতিজন মাৰাঠা প্ৰধানক এটা ভূখণ্ড নিৰ্ধাৰণ কৰা হৈছিল যিটো স্বায়ত্তশাসিতভাৱে প্ৰশাসন কৰিব পৰা গৈছিল।
- ফলত বহু মাৰাঠা পৰিয়াল বিশিষ্ট হৈ ভাৰতৰ বিভিন্ন প্ৰান্তত নিজৰ কৰ্তৃত্ব প্ৰতিষ্ঠা কৰিলে।
- বৰোদাত গেকৱাদ, নাগপুৰত ভনছলে, ইন্দোৰত হোলকাৰ, থালিয়ৰত চিণ্ডিয়া আৰু পুনাত পেশৱা।

বালাজী বাজী ৰাও BALAJI BAJI RAO (১৭৪০-১৭৬১)

- বাজী ৰাওৰ পুত্ৰ।
- ১৭৪৯ চনত মাৰাঠা ৰজা শ্বাহৰ মৃত্যু হয় ৰামৰাজক উত্তৰাধিকাৰ মনোনীত কৰে।
- ৰামৰাজক পেশৱা বালাজী বাজী ৰাৱে সতৰাত বন্দী কৰি ৰাখিছিল।
- মাৰাঠা ৰাজ্যৰ সম্পূৰ্ণ নিয়ন্ত্ৰণ পেশৱাৰ অধীনলৈ আহিল।

- পেশ্বৰাই মোগল সম্ৰাট আহমদ শ্বাহৰ লগত ১৭৫২ চনত চুক্তি স্বাক্ষৰ কৰে।
- ইয়াৰ মতে পেশ্বৰাই মোগল সম্ৰাটক আশ্বাস দিছিল যে তেওঁ চৌথৰ বিনিময়ত মোগল সাম্ৰাজ্যক আভ্যন্তৰীণ আৰু বাহ্যিক শত্ৰুৰ পৰা ৰক্ষা কৰিব।
- আহমদ শ্বাহ আব্দলিয়ে (১৭৪৮-১৭৬৭) ভাৰত আক্ৰমণ কৰাৰ সময়ত ভাৰত ৰক্ষা কৰাটো মাৰাঠাসকলৰ দায়িত্বত পৰিণত হয়।
- ১৭৬১ চনত পাণিপাটৰ তৃতীয় যুদ্ধত আহমদ শ্বাহ আব্দলীৰ বিৰুদ্ধে মাৰাঠাসকলে অতি সাহসেৰে যুঁজিছিল। কিন্তু তেওঁলোকে পৰাজিত হৈছিল।

